

Forvaltningsrevisjonsrapport 2003

Skolenes organisering av spesialundervisning og tilrettelagt undervisning i forhold til tilpasset opplæring for alle

November 2003

SAMMENDRAG	III
1 BAKGRUNN	1
1.1 Rettigheter i opplæringsloven og prinsipper og organisering av spesielt tilrettelagt opplæring.	1
1.2 Spesialundervisning/tilpasset opplæring i Sør-Trøndelag fylkeskommune	2
1.3 Definisjoner	3
2 FORMÅL, PROBLEMSTILLINGER, VURDERINGSKRITERIER OG METODE	4
2.1 Formål og problemstillinger	4
2.2 Sentrale rammer og føringer	5
2.3 Data og metode	6
2.4 Avgrensing	7
2.5 Høring	8
3 HVORDAN SKOLENE HAR ORGANISERT SPESIALUNDERVISNING/TILPASSA OPPLÆRING	8
3.1 Generelt	8
3.2 Eksempler fra skolene	9
3.3 Oppsummering	16
4 SAMARBEIDET MELLOM SKOLENE OG PPT	17
4.1 Generelt	18
4.2 Eksempler fra skolene	19
4.3 Oppsummering	22
5 KONSEKVENSER OG SÅRBARHET AV DEN ØKONOMISKE SITUASJONEN	23
5.1 Generelt	23
5.2 Eksempler fra skolene	23
5.3 Oppsummering	27
6 KONKLUSJON VEDLEGG	28

SAMMENDRAG

Fylkesrevisjonen har høsten 2003 gjennomført et forvaltningsrevisjonsprosjekt om konsekvenser av endra rammebetingelser for spesialundervisning, tilrettelagt opplæring og tilpasset opplæring.

I denne undersøkelsen har fylkesrevisjonen hatt fokus på konsekvenser av interne og eksterne endringsprosesser for spesialundervisning/tilrettelagt opplæring/tilpasset opplæring.

Eksterne mål er mer inkluderende skole, lavere andel av elevmassen som får spesialundervisning og flere som får tilpasset opplæring gjennom den ordinære undervisningen.

Internt i fylkeskommunen har det vært økonomiske kutt som også har omfattet den videregående opplæringen. I tillegg til generelle kutt innenfor opplæringsområdet har det skjedd en reduksjon i budsjettet til spesialundervisning/ tilrettelagt opplæring spesielt.

Dette belyses nærmere i kapittel én.

Formålet med prosjektet har vært å foreta en risiko-/konsekvensvurdering av endra rammebetingelser innen spesialundervisning/ tilpassa opplæring, for å synliggjøre eventuelle økonomiske og pedagogiske effekter av tiltakene, og effekter i forhold til rettigheter og tilbud.

Problemstillingene som har blitt belyst er:

Hvordan har skolene organisert spesialundervisning/tilpassa opplæring?

Hvordan organiserer skolene spesialundervisningen?
Hvordan legger skolene til rette for tilpassa opplæring?
Hvordan jobber skolene inkluderende

Hvordan er samarbeidet med PP-tjenesten?

PP-tjenestens systemretta arbeid?
PP-tjenestens individeretta arbeid?

Hvordan møter skolen endra økonomiske rammer? Er det elevgrupper som er mer utsatte enn andre som følge av endra økonomiske rammer?

Problemstillingene har blitt belyst i forhold til rettigheter i opplæringsloven, prinsipper som bl.a. er synliggjort gjennom utredninger og stortingsmeldinger.

Informasjonen er samlet inn gjennom intervjuer med utgangspunkt i syv skoler, der rektorer, ansvarlige for spesialundervisning, lærere og PP-tjeneste har deltatt. I hovedsak er intervjuene gjennomført i grupper, men for noen av skolene ble intervju med PP-tjenesten av praktiske grunner gjort separat.

Formål, problemstillinger, gjeldende føringer og metode for informasjonsinnsamling gjennomgås i kapittel to

Feltet er sammensatt og komplekst. Fylkesrevisjonen har kommet til at undersøkelsen bør betraktes som en innledende kartlegging av eksempler på hvordan spesialundervisning, tilrettelagt opplæring og tilpasset opplæring organiseres ved noen av skolene i Sør-Trøndelag, hvilke konsekvenser endra

rammebetingelser har hatt for disse skolene, og hvilke risikoer de vurderer i forhold til denne situasjonen.

Kapittel tre, fire og fem belyser problemstillingene for prosjektet. Resultatene presenteres i hovedsak ved å gjengi skolenes vurderinger enkeltvis (som case-beskrivelser).

I kapittel seks konkluderes det med at de fleste skolene i denne undersøkelsen organiserer store deler av spesialundervisningen i egne klasser/grupper (STO-klasser), mens enkelte organiserer all spesialundervisningen ut fra de ordinære klassene/gruppene. Det er elever med svært sammensatte behov, som etter sakkyndig vurdering, får opplæring helt utenfor skolemiljøet, enten alene eller i små grupper.

Fylkesrevisjonen ser at det kan være behov for oppfølgingsprosjekt der målsettingen om inkluderende, skole vurderes med fokus på status, erfaringer og holdninger vedrørende inkluderende opplæring i de videregående skolene.

I kapittel fire belyses samarbeidet mellom PP-tjenesten og skolene. Fylkesrevisjonen konstaterer at PP-tjenesten har en viktig funksjon, og oppfylder denne funksjonen, når det gjelder individuell saksutredning og tilråding. Tilgangen på PP-tjenestens psykologressurser oppleves også som nyttig.

Fylkesrevisjonen konstaterer at det er delte erfaringer med PP-tjenesten som systemveileder. Noen skoler gir uttrykk for at de ikke har noe nytte av PP-tjenesten i den sammenhengen, mens PP-tjenesten og skolene i andre sammenhenger har funnet løsninger som begge parter er tilfredse med. Der det systemretta arbeidet etter begge parters vurdering fungerer bra, deltar PP-tjenesten i ulike team som har betydning for fag og skolemiljø. Fra PP-tjenestens side legges det vekt på å ikke jobbe tettere mot skolene enn det skolene selv ønsker.

Også her ser fylkesrevisjonen flere interessante innfallsvinkler for oppfølging. For eksempel kan det være interessant å se nærmere på PP-tjenestens samarbeid med skolene, spesielt det systemretta samarbeidet, for å se hva samarbeidet inneholder, der dette fungerer godt. En annen innfallsvinkel kan være en elevundersøkelse (eventuelt foreldre), med fokus på erfaringer med PP-tjenesten.

I kapittel seks fokuseres det på fylkeskommunens økonomiske situasjon, og nedskjæringene innen spesialundervisning.

For skolene som har vært med i denne undersøkelsen har nedskjæringene medført organisatoriske grep, i forhold til oppfylling og sammenslåing av grupper og redusert bruk av lærerressurser, og mer bruk av mindre kostnadskrevende ressurser (assistenter m.v.).

Overgangen til normtall oppleves jevnt over som positiv, i den forstand at dette oppfattes som et mer rettferdig system. Enkelte gir imidlertid uttrykk for en forverret situasjon som følge av normtallene, ved at antall timer har blitt redusert.

Skolene opplever den framtidige økonomiske situasjonen som utrygg. Dette, kombinert med at færre elever etter alt å dømme i framtiden kommer inn under spesialundervisning, gjør at skolene frykter at en stor gruppe med et visst behov for tilrettelegging, vil bli skadelidende. Det ser ut som at tilbudet til elever som har kommet inn gjennom B-søknader (trenger en viss grad av tilrettelegging), og andre elever i "gråsonen" kan være mest utsatt i den økonomiske situasjonen som fylkeskommunen er i nå.

Fylkesrevisjonen vil i tiden framover ha fokus på om nedskjæringene i fylkeskommunen rammer spesielle grupper av brukere, og elevgruppene som er nevnt ovenfor vil være i fokus her.

1 Bakgrunn

Sør-Trøndelag fylkeskommune har for tiden store økonomiske utfordringer, og flere tiltak er aktuelle for å få til budsjettmessige tilpassinger. Videregående opplæring er det største virksomhetsområdet i fylkeskommunen, og et av de områdene hvor det må foretas størst grad av tilpasninger i forhold til den økonomiske situasjonen. For skoleårene 2001/2002 og 2002/2003 ble ressursene til spesialundervisning redusert med henholdsvis 9% og 24%. Foran skoleåret 2003/2004 var det en liten økning på 3%. I tillegg har det skjedd generelle innsparinger innenfor skoleområdet, noe som er forventet også for kommende år.

Dette er utgangspunktet for fylkesrevisjonens forvaltningsrevisjonsprosjekt om spesialundervisning, tilrettelagt undervisning og tilpasset opplæring. Feltet er sammensatt og komplekst. Fylkesrevisjonen har kommet til at undersøkelsen skal betraktes som en innledende kartlegging av eksempler på hvordan spesialundervisning, tilrettelagt opplæring og tilpasset opplæring organiseres i noen av skolene i Sør-Trøndelag, hvilke konsekvenser endra rammebetingelser har hatt for disse skolene, og hvilke risikoer de vurderer i forhold til denne situasjonen.

1.1 Rettigheter i opplæringsloven og prinsipper og organisering av spesielt tilrettelagt opplæring.

Et grunnleggende prinsipp for grunnopplæringen (grunnskole og videregående skole) er at elever har ulike forutsetninger og at opplæringen skal tilpasses den enkelte. Dette prinsippet har vært sentralt siden Reform 94, og det har blitt slått fast i opplæringsloven, forskrifter og læreplaner. Dette prinsippet vil styrkes dersom forlagene i NOU-innstillingen "I første rekke"¹ (kvalitetsutvalget) blir vedtatt.

I læreplanverket, generell del², er et av de overordna opplæringsmålene å ruste barn, unge og voksne til å møte livets oppgaver og mestre utfordringer sammen med andre. Opplæringen skal gi hver elev kompetanse til å ta hånd om seg selv og sitt liv, og samtidig overskudd og vilje til å gi andre hjelp. Videre heter det at utgangspunktet for oppfostringen er elevenes ulike personlige forutsetninger, sosiale bakgrunn og lokale tilhørighet. Opplæringen skal tilpasses den enkelte. Større likhet i resultat skapes gjennom ulikhet i den innsats som rettes mot den enkelte elev. Bredde i ferdigheter skapes gjennom stimulering av elevenes forskjellige interesser og anlegg. Den enkeltes særpreg gir sosialt mangfold - likhet i evner til å delta, gir samfunnet rikhet.

Det slås fast i opplæringsloven³ at opplæringen skal tilpasses den enkelte elevens og lærlingens egne evner og forutsetninger. Det betyr at opplæringen skal være tilpasset *alle* elever.

For enkelte elever trengs spesielt tilrettelagte pedagogiske tiltak for å støtte opp om, og i størst mulig grad å møte særskilte behov for, tilpasset og inkluderende opplæring i den lokale skolen. De elevene som ikke kan få tilfredsstillende opplæring innenfor disse rammene er i lovverket gitt en eksklusiv *individuell rett til spesialundervisning, med grunnlag i enkeltvedtak og etter sakkyndig faglig vurdering*. Kapittel fem i opplæringsloven gir elever, som ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, rett til spesialundervisning.

¹ NOU-2001:16 "I første rekke". Utredning avgitt til Utdanning og forskningsdepartementet 5. juni 2003

² Læreplanverket for grunnskolen og den videregående opplæringen, generell del

³ Lov om opplæring av juni 1998

Flertallet av elevene med særskilte behov kan få ekstra støtte og hjelp gjennom differensiering med basis i klassen og ved bruk av ordinære ressursrammer, gjennom t d gruppedeling, 2-lærersystem, innenfor klassens ramme m v.

Siden Reform 94 har prinsippet om *den inkluderende skolen* blitt stadig mer vektlagt i skoleverket. I Stortingsmelding 23 (1997/98)⁴ slås det bl.a fast om verdigrunnlaget i opplæringen:

Tilpassa opplæring er eit overordna og gjennomgåande prinsipp for grunnskulen og vidaregåande opplæring. Alle elevar skal få møte oppgåver og utfordringar dei kan strekkje seg etter og vekse på, og som dei maktar og meistrar. For å møte individuelle behov må både sentralt lærestoff og lokalt lærestoff tilpassast føresetnadene til elevane. Det gir grunnlag for ulik fordjuping og for variasjon i art, vanskegrad, mengd, tempo og progresjon i opplæringa. Elevar med behov for og rett til spesialundervisning etter enkeltvedtak, skal arbeide på grunnlag av individuelle opplæringsplanar.

Fellesskapet skal vere inkluderande, og elevar med særskilte opplæringsbehov skal ta del i det sosiale, faglege og kulturelle fellesskapet på likeverdig måte. Det vil seie at alle elevar som hovudregel skal få opplæring i skulen på heimstaden, og høre til i eit klasse- og elevfellesskap. For elevar med særskilte behov er samarbeid med foreldra spesielt viktig for å finne fram til det som samla sett er det beste opplæringstilbodet, og for å få ei felles forståing av kva ein kan vente av eleven i innsats og utvikling. Samarbeid med foreldra er og viktig for individuell tilpassing av opplæringa for elevar frå språklege og kulturelle minoritetar

Kvalitetsutvalget styrker vektleggingen av en inkluderende skole, og foreslår blant annet en målsetting om å redusere retten til spesialundervisning til kun å gjelde de elevene som har en medisinsk diagnose. Forutsetningen er differensiering av den ordinære opplæringen, slik at den er tilpasset den enkelte elevens behov.

1.2 Spesialundervisning/tilpasset opplæring i Sør-Trøndelag fylkeskommune

De prinsippene som har vokst fram når det gjelder spesialundervisning, tilpasset opplæring og inkludering, har vært den rådende filosofien også i Sør-Trøndelag. Målsettingen har vært at andelen elever, som får spesialundervisning, skal reduseres, og at flere skal få tilpasset opplæring innenfor ordinære rammer. Dette kan illustreres på følgende måte:

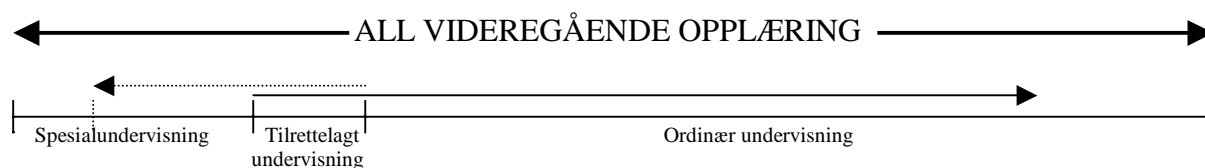

Fig. 1 Forholdet mellom spesialundervisning, tilrettelagt undervisning og tilpasset opplæring. Status og målsettinger.

Forklaring: Målsetting

Status: _____

Tankegangen rundt spesialundervisning og organiseringen av denne har tradisjonelt vært preget av at eleven skal få opplæringsstøtte for å tilpasse seg skolens system og "det normale". Fylkesrevisjonen får opplyst at man i Sør-Trøndelag i en årrekke rettet spesialundervisningen inn mot prinsippet om at opplæringen skal tilpasses de behovene som summen av elevmassen har. Målet har vært å redusere spesialundervisning basert på såkalt diagnostisering, og gi tilpasset opplæring innenfor rammen av

⁴ Om opplæring for barn og unge og voksne med særskilte behov. Den spesialpedagogiske tiltakskjeda og det statlege støttesystemet

ordinær undervisning. Denne tankegangen støttes av kvalitetsutvalget, som står bak NOU-utredningen ”I første rekke”.

I kapittel 1.3 utdypes de mest brukte begrepene i forbindelse innenfor dette området.

Det aller meste av spesialundervisningsressursene er lagt inn i enkeltskolenes budsjetter. Fra og med høsten 2003 ble beregningen av ressurser til spesialundervisning omgjort til *normtall*. Et utvalg bestående av representanter fra fylkesrådmannsgruppen og skolene har utarbeidet et grunnlag som skal medføre en riktigere og mer rettferdig ressursfordelingen mellom skolene. Ressurser til spesialundervisning tildeles ut fra følgende normtall:

Skole	Multifunksjonshemmede	Forsterket	Fast ressurs	YF-klasse	Sum timer	Sum mill. kr
	27 timer pr. elev	5 timer pr. elev	5	1 time pr klasse		

1.3 Definisjoner

Begrepsapparatet innen dette feltet er til dels komplekst, og det kan være nødvendig med avklaring og definisjon i forhold til begreper. I NOU-2001:22 avklares en del begreper knyttet til ulike brukergrupper av offentlige tjenester. Når det gjelder brukerne av opplæring, vises det til opplæringslovens bruk av begrepet «særlige opplæringsbehov». Opplæringsbehovene er ikke koblet til diagnose, men behov. «Særlige opplæringsbehov» kan ha ulike årsaker og bakgrunn. Opplæringsbehovene kan skyldes funksjonsnedsettelse, men de kan også skyldes sosiale forhold eller det kan ligge utviklingsmessige og atferdsmessige årsaker til grunn. Gruppen av elever som har behov for spesialundervisning, er altså ikke sammenfallende med gruppen av elever med funksjonsnedsettelse. Mange elever med fysiske funksjonsnedsettelse vil ikke ha behov for spesialundervisning, men de vil i stor utstrekning ha behov for praktisk tilrettelegging i form av tilgjengelighet til bygninger, assistanse, hjelpemidler og en tilrettelagt skolehverdag. Andre elever har behov for praktisk tilrettelegging og for spesialundervisning, mens et stort antall elever bare har behov for spesialundervisning⁵.

- *Spesialundervisning*, for de som ikke har eller ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet. Her er det ofte snakk om å utarbeide en alternativ individuell opplæringsplan, som avviker fra den ordinære læreplanen i faget. Det kreves sakkyndig vurdering av behovet. Ofte er det snakk om omfattende tiltak som krever store ressurser (jfr opplæringsloven §5-1 - 5-9).
- *Tilrettelegging av opplæringen* innenfor den ordinære læreplanen av hensyn til individuelle problemer eller funksjonshemninger, for eksempel særskilt utstyr som PC og lignende. Tiltak her krever gjerne ekstra ressurser.
- *Tilpasset opplæring* til elevenes evner og forutsetninger som en naturlig del av den pedagogiske prosessen, gjennom tiltak som ikke krever ekstra ressurser. Slik tilpasning skal omfatte alle elever. Dette er den store pedagogiske utfordringen i den videregående skolen i kjølvannet av Reform'94. Det har blant annet vært gjennomført et nasjonalt prosjekt i differensiering og tilrettelegging av opplæringen for å heve skolens kompetanse på dette feltet. (Jfr opplæringsloven, §1-2, St.m. nr. 23 (1997-98 og NOU-2003: 16⁶)

⁵ NOU-2001:22 ”Fra bruker til borger”. Avgitt til Sosial- og helsedepartementet 29. juni 2001.

⁶ NOU 2003:16 ”I første rekke”.

- *Særskilt inntak*: Søkere som har dokumenterte behov for spesialundervisning kan etter sakkyndig dokumentasjon få individuell vurdering ved inntak. Disse søker om opptak til videregående opplæring på et særskilt skjema (skjema A⁷). Fristen for å søke inntak i forhold til disse kriteriene er 1. februar. Etter vurdering kan fylkeskommunen avslå søknaden om å bli tatt inn på særinntaket. Disse søkerne/elevene omtales ofte som *A-søkere*, og kan være elever med multifunksjonshemminger, store sammensatte behov, psykiske utviklingshemninger og sosioemøsjonelle vanskeligheter.
- *Melding om tilrettelegging*: Søkere som følger ordinær læreplan, men som likevel har et tilretteleggingsbehov som skolen må ta ansvar for. Tilretteleggingen kan omfatte støtteundervisning, elevassistent, teknisk utstyr, tilrettelegging ved eksamen, sosialpedagogiske tiltak m.m. (skjema B⁸). Disse behovene meldes inn samtidig med søknadsfristen 1. mars (ordinært inntak). Disse søkerne/elevene omtales ofte som *B-søkere*, og kan være elever med, med lese-, skrivevansker, og andre lærevansker, eller sosioemøsjonelle vansker.
- *STO-gruppe*. Noen ganger avviker opplæringsplanen til elevene så mye at de får så å si all opplæring i egne grupper. Dette gjelder de som har søkt inntak til videregående skole utenom studieretningene, og søkere til særskilt tilrettelagte studieretninger. Opplæringen her er ofte rettet mot personlig utvikling, mestring av hverdagen.
- *Individuell opplæringsplan (IOP)*: Individuelle opplæringsplaner utarbeides for elevene som har behov for et opplæringsløp som avviker fra den ordinære læreplanen. Elever som har rett til spesialundervisning har krav på en slik plan, men andre elever kan også få det dersom eleven og skolen ser at det er hensiktsmessig (jfr. opplæringsloven §5-1).

2 Formål, problemstillinger, vurderingskriterier og metode

2.1 Formål og problemstillinger

I denne undersøkelsen har fylkesrevisjonen hatt fokus på konsekvenser av interne og eksterne endringsprosesser for spesialundervisning/tilrettelagt opplæring/tilpasset opplæring.

Eksterne mål er mer inkluderende skole, lavere andel av elevmassen som får spesialundervisning, og flere som får tilpasset opplæring gjennom den ordinære undervisningen, og mer samarbeid mellom skole og PP-tjeneste.

Internt i fylkeskommunen har det vært økonomiske kutt som også har omfattet den videregående opplæringen. I tillegg til generelle kutt innenfor opplæringsområdet har det skjedd en reduksjon i budsjettet til spesialundervisning/ tilrettelagt opplæring spesielt.

Fylkesrevisjonen er spesielt interessert i å undersøke hvilke konsekvenser disse prosessene har fått for tilbudet til de elevgruppene har spesielle behov. I forhold til definisjonene ovenfor (kapittel 1.3) er det særlig de som er tatt inn som A-søkere og B-søkere som vil være i vårt fokus, i tillegg til elever som er i gråsonen.

⁷ Søknadsskjema til videregående opplæring for søkere so, etter sakkyndig vurdering har behov for individuell vurdering ved inntak (www.stfk.no)

⁸ Skjema for melding om behov for tilrettelegging (www.stfk.no)

Formål

Hensikten har vært å foreta en risiko-/konsekvensvurdering av endra rammebetingelser innen spesialundervisning/ tilpassa opplæring, for å synliggjøre eventuelle økonomiske og pedagogiske effekter av tiltakene, og effekter i forhold til rettigheter og tilbud.

Det er hensiktsmessig å se på rammebetingelser utover økonomiske innsparinger. Derfor erformålet noe justert i forhold til kontrollutvalgets vedtak i sak 50/03 (20.08.03).

Problemstillinger som er konkretisert og belyst er:

Hvordan har skolene organisert spesialundervisning/tilpassa opplæring?

Hvordan organiserer skolene spesialundervisningen?
Hvordan legger skolene til rette for tilpasset opplæring?
Hvordan jobber skolene inkluderende

Hvordan er samarbeidet med PP-tjenesten?

PP-tjenestens systemretta arbeid?
PP-tjenestens individeretta arbeid?

Hvordan møter skolen endra økonomiske rammer? Er det elevgrupper som er mer utsatte enn andre som følge av endra økonomiske rammer?

2.2 Sentrale rammer og føringer

Videregående opplæring er en lovpålagt oppgave for fylkeskommunene, og opplæringsloven med forskrift er derfor den viktigste føringen for skolene innenfor dette området.

Opplæringsloven slår fast at alle elever har rett til opplæring som er tilpasset den enkeltes forutsetninger:

§1-2: Opplæringa skal tilpassast evnene og føresetnadene hjå den enkelte eleven, lærlingen og lære kandidaten.

Utover §1-2 utdyper ikke opplæringsloven hva tilpasset opplæring for alle innebærer. Inkluderingsbegrepet er heller ikke nærmere definert i opplæringsloven. I §8-2 heter det imidlertid at:

§8-2: Elevane kan delast i grupper etter behov. Gruppene må ikkje vere større enn det som er pedagogisk og tryggleiksmessig forsvarleg. Organiseringa skal vareta elevane sitt behov for sosialt tilhør. Til vanleg skal organiseringa ikkje skje etter fagleg nivå, kjønn eller etnisk tilhør. (vår understreking)

I læreplanens generelle del⁹ er et av de overordnede opplæringsmålene formulert slik

⁹ Læreplan for grunnskule, vidaregåande opplærign og vaksenopplæring

«Målet for opplæringa er å ruste barn, unge og vaksne til å møte livsens oppgåver og meistre utfordringar saman med andre. Ho skal gi kvar elev kompetanse til å ta hand om seg sjølv og sitt liv, og samtidig overskott og vilje til å vere andre til hjelp.»

Når det gjelder rettighetene til spesialundervisning er de formulerte på denne måten i opplæringsloven:

§ 5-1: Elevar som ikkje har eller som ikkje kan få tilfredsstillande utbytte av det ordinære opplæringstilbodet, har rett til spesialundervisning.

I vurderinga av kva for opplæringstilbod som skal givast, skal det særleg leggjast vekt på utviklingsutsiktene til eleven. Opplæringstilbodet skal ha eit slikt innhald at det samla tilbodet kan gi eleven eit forsvarleg utbytte av opplæringa i forhold til andre elevar og i forhold til dei opplæringsmåla som er realistiske for eleven. Elevar som får spesialundervisning, skal ha det same totale undervisningstimetalet som gjeld andre elevar

§ 5-3: Før kommunen eller fylkeskommunen gjer vedtak om spesialundervisning etter § 5-1 eller § 5-2, eller vedtak om spesialpedagogisk hjelp etter § 5-7, skal det liggje føre ei sakkunnig vurdering av dei særlege behova til eleven. Vurderinga skal vise om eleven har behov for spesialundervisning, og kva for opplæringstilbod som bør givast.

§ 5-5: Reglane om innhaldet i opplæringa i denne lova og i forskrifter etter denne lova gjeld for spesialundervisning så langt dei passar. For elev som får spesialundervisning, skal det utarbeidast individuell opplæringsplan. Planen skal vise mål for og innhaldet i opplæringa og korleis ho skal drivast. Også avvikande kontraktsvilkår for lærlingar kan fastsetjast i den individuelle opplæringsplanen.

Skolen skal kvart halvår utarbeide skriftleg oversikt over den opplæringa eleven har fått, og ei vurdering av utviklinga til eleven. Skolen sender oversikta og vurderinga til eleven eller til foreldra til eleven og til kommunen eller fylkeskommunen.

Når det gjelder den pedagogisk-psykologiske tjenesten (PPT/PP-tjenesten) legger opplæringsloven følgende føringer på denne:

§ 5-6: Kvar kommune og kvar fylkeskommune skal ha ei pedagogisk-psykologisk teneste. Den pedagogisk-psykologiske tenesta i ein kommune kan organiserast i samarbeid med andre kommunar eller med fylkeskommunen.

Tenesta skal hjelpe skolen i arbeidet med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å leggje opplæringa betre til rette for elevar med særlege behov. Den pedagogisk-psykologiske tenesta skal sørge for at det blir utarbeidd sakkunnig vurdering der lova krev det. Departementet kan gi forskrifter om dei andre oppgåvene til tenesta.

2.3 Data og metode

Dokumentgjennomgang

De dokumentene som er gjennomgått, er først og fremst brukt til å definere og beskrive spesialundervisning, tilrettelagt opplæring og tilpasset opplæring. Dessuten er det gjennomgått en rekke dokumenter for å utlede revisjonskriterier. Dokumenter som ligger til grunn i rapporten er:

- Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)
- Forskrift om opplæringslova
- Stortingsmelding 23 (1997-98)
- NOU-2001:22
- NOU 2003:16
- Økonomiplan for Sør-Trøndelag fylkeskommune
 - 2002 – 2005, med budsjett for 2002
 - 2003 – 2006, med budsjett for 2003

- Revidert budsjett for 2002 (FT-sak xx/02)
- Revidert budsjett for 2003 (FT-sak xx/03)
- Årsrapport for 2002
- Tertialrapporter for 1. og 2. tertial 2003
- Månedrapporter i 2003

Intervju

Det viktigste informasjonsgrunnlaget i rapporten er intervjuer med ulike aktører i organisasjonen i forhold til spesialundervisning, tilrettelagt opplæring og tilpasset opplæring.

Til sammen er det gjennomført intervju med 32 personer. Disse har vært gjennomført dels som gruppeintervju og del som individuelle intervju. Gruppeintervju har vært gjennomført ved syv skoler. I tillegg til rektor har vedkommende som er ansvarlig for planlegging og organisering av spesialundervisning, og en lærer vært intervjuet. I fem av intervjuene har skolens PP-kontakt også vært tilstede. For to av skolene har PP-kontakten av tidmessige årsaker vært intervjuet for seg selv. I tillegg til disse har det vært intervju med personer i den sentrale toppledelsen og personer som har vært tilknyttet opplæringsavdelingen. Det har også vært gjennomført intervju med personer fra fylkesmannens oppvekst- og utdanningsavdeling.

Skolene som ble valgt, representerer skoler som har fra et lite til et omfattende tilbud av spesialundervisning/tilrettelagt opplæring. Videre representerer de byskoler og distriktsskoler, og det er varierende størrelse på skolene. De fleste skolene er kombinertskoler, men rene allmennfagskoler er også representert.

På bakgrunn av intervjuene ble det skrevet referater som de som har blitt intervjuet, har fått anledning til å verifisere. De verifiserte referatene er grunnlag for informasjonen i rapporten.

Fylkesrevisjonen har så langt som råd forsøkt å anonymisere personene og skolene som har deltatt i undersøkelsen. Innsamla informasjon presenteres i kapittel 3, 4 og 5 i forhold til skolene som case. I gjengivelsen av intervjuene blir det brukt benevnelsen **Skole 1, Skole 2 etc.**

2.4 Avgrensing

Temaet som har vært i fokus i denne rapporten er et sammensatt og komplekst område, og vi har vært nødt til å avgrense undersøkelsen til en del av temaområdet. Fylkesmannens oppvekst- og utdanningsavdeling gjennomfører tilsyn i skolene med fokus på rettigheter i henhold til opplæringsloven, og eventuelle avvik fra disse. Dette er derfor i liten grad tema i dette prosjektet.

Vår undersøkelse har fokus på elever som kommer inn under begrepene spesialundervisning og tilrettelagt undervisning, og i gråsonen av disse begrepene. Begrepet tilpasset opplæring i brukes i denne sammenheng i forhold til elever som befinner seg i et grenseland mellom ordinær opplæring og spesialundervisning.

Det har i dagspressen vært en del fokus på elever som faller/dropper ut av den videregående opplæringen før avsluttet opplæringsløp. Mange av disse elevene tilhører den samme gruppen som har vært i fokus for denne undersøkelsen. Vi har likevel ikke hatt fokus drop outs i dette prosjektet.

I den grad den pågående omstillingsprosessen innen for opplæringsområdet er berørt i prosjektet, er det i forhold til vurderinger rundt oppløsning av klassebegrepet.

I sak 50/03 vedtok kontrollutvalget at det i dette prosjektet også skulle gjøres vurderinger rundt muligheter og konsekvenser i henhold til at STFK deltar i forsøk innenfor bl.a opplæringsområdet. Dette er i rapporten berørt i forhold til nye måter å organisere undervisningen på.

2.5 Høring

Rapporten gikk ut på høring til fylkesrådmannen, PP-tjenesten og de skolene som har vært med i undersøkelsen 28.10.03. Det har ikke kommet noen høringsuttalelser.

Et av referatene ble ikke verifiserte før etter at høringsutkastet ble sendt ut. Tilbakemeldingene på det referatet er hensyntatt i sluttrapporten.

3 Hvordan skolene har organisert spesialundervisning/tilpassa opplæring

Det er § 8-1i opplæringsloven som setter bestemmelser for hvordan opplæringen skal organiseres. Denne bestemmelsen gjelder all opplæring:

§8-2: Elevane kan delast i grupper etter behov. Gruppene må ikkje vere større enn det som er pedagogisk og tryggleiksmessig forsvarleg. Organiseringa skal vareta elevane sitt behov for sosialt tilhør. Til vanleg skal organiseringa ikkje skje etter fagleg nivå, kjønn eller etnisk tilhør. (vår understreking)

Når det gjelder spesialundervisning sier opplæringsloven ikke noe spesifikt om organiseringen av denne opplæringen utover at den skal legge vekt på utviklingsutsikter, at det samla tilbudet skal gi eleven et forsvarlig utbytte av opplæringen i forhold til andre elever, og at opplæringsmålene skal være realistiske. Elevene skal videre ha det samme totale timetallet som de andre elevene:

§ 5-1: Elevar som ikkje har eller som ikkje kan få tilfredsstillande utbytte av det ordinære opplæringstilbodet, har rett til spesialundervisning.

I vurderinga av kva for opplæringstilbod som skal givast, skal det særleg leggjast vekt på utviklingsutsiktene til eleven. Opplæringstilbodet skal ha eit slikt innhald at det samla tilbudet kan gi eleven eit forsvarleg utbytte av opplæringa i forhold til andre elevar og i forhold til dei opplæringsmåla som er realistiske for eleven. Elevar som får spesialundervisning, skal ha det same totale undervisningstimetalet som gjeld andre elevar

3.1 Generelt

Spesialundervisningen i skolene i Sør-Trøndelag foregår i hovedtrekk på den enkelte skole. Det finnes enkelte unntak, hvor det er opprettet egne avdelinger utenfor skolens område. Disse avdelingene har en annen finansieringsordning og en annen elevgruppe enn den øvrige spesialundervisningen.

Tankegangen rundt spesialundervisning og organiseringen av denne har tradisjonelt vært preget av at eleven skal få opplæringsstøtte for å tilpasse seg skolens system og ”det normale”. Fylkesrevisjonen får opplyst at man i Sør-Trøndelag i en årrekke rettet spesialundervisningen inn mot prinsippet om at opplæringen skal tilpasses de behovene som summen av elevmassen har. Målet har vært å redusere spesialundervisning basert på såkalt diagnostisering, og gi tilpasset opplæring innenfor rammen av ordinær undervisning. Denne tankegangen støttes av kvalitetsutvalget, som står bak NOU-utredningen ”I første rekke”.

Andelen elever som får spesialundervisning er redusert i Sør-Trøndelag, i likhet med resten av landet. Det har vært en dreining de siste årene mot at færre elever får spesialundervisning i henhold til

enkeltvedtak, til at elevene får tilpasset opplæring innenfor det ordinære opplæringstilbud. Målet er at kun elever med svært omfattende behov skal få spesialundervisning. Fylkesrevisjonen får opplyst at det i Sør-Trøndelag i dag er ca 35 elever med multifunksjonshemminger og autister, og prognosene viser at antallet øker i årene framover.

Fylkesmannen hevder at det generelt er det lite klager på inntak og rett til undervisning. Alle får tilbud om plass, men det er noen klager på linjevalg, og fylkesmannen har erfart at STFK gjør lite feil på dette området. Mange av klagesakene som vedrører fylkeskommunen gjelder spesialundervisning. Ofte skjer dette når tilrådingen fra PP-tjenesten (enten i grunnskole eller vg.skole) er svak eller uklar i forhold til opplæringslovens begreper. Det har vært tilfeller hvor elevene har blitt overført fra særinntaket til det ordinære inntaket uten at fylkeskommunens inntakskontor har sjekket saken nærmere. Dette oppleves fra elever og foreldres side som avslag på spesialundervisning og medfører usikkerhet om undervisningstilbudet og om eventuell rett til særskilt prioritert grunnkurs kan bortfalle. For skoleåret 2003/2004 har det vært 3-4 saker, som gjelder spesialundervisning for elever som har søkt på særinntak. Fylkesrevisjonen får opplyst at særinntaket, på grunn av dårlig kapasitet i opplæringsavdelingen og dårlig kvalitetssikring, ga noen uheldige konsekvenser i år. En ordning der bare søknader til kurs med oversøkning skulle gjennomleses, var uheldig. Det er satt et arbeid i gang med å kvalitetssikre dette for senere inntak.

3.2 Eksempler fra skolene

I dette avsnittet presenteres den enkeltes skoles organisering av spesialundervisning og tilpasset opplæring, og deres erfaringer med det.

Skole 1:

Denne skolen har en gruppe elever som får så å si all opplæringen sin i en klasse (gruppe) med *særskilt tilpasset opplæring* (STO-klasse). Klassen er organisert i to grupper, og elevene består av ungdommer med ulike grader av psykiske funksjonshemminger.

Elevene i STO får full opplæring (30 timer i uken). Det er stor nivåforskjell i klassen og alle elevene har individuell opplæringsplan (IOP). Opplæringen er rettet inn mot personlig og sosial utvikling, og fagprofilen er preget av praktiske fag som er viktige for å beherske daglige gjøremål, fysiske fag og basisfag. Elevene får vitnemål som er utarbeidet etter nasjonale instruksjoner, med informasjon om innholdet i læringen (fag og timeantall). Elever er delvis utplasserte i bedrift de to siste årene. Skolen arbeider med å skaffe arbeid til disse elevene etter endt utdanning sammen med sosialtjenesten og Aetat. Noen få av elevene får ordinært arbeid, mens noen får jobb i vernet bedrift. Andre får plass i dagsenter.

I undervisningen er disse elevene stort sett atskilt fra de andre elevene, med unntak av ekskursjoner etc. Sosialt er de inkludert i det øvrige skolemiljøet.

Undervisningen i STO-klassen er i hovedsak atskilt fra den ordinære undervisningen. PP-tjenesten var involvert i diskusjoner omkring organiseringen av opplæringen i denne klassen, og erfarte i likhet med skolen at det ikke var gunstig for disse elevene å følge undervisningen i de andre klassene. De mener likevel at elevene ivaretas godt i skolens ordinære miljø, og det har nesten ikke vært registrert mobbing. De mener at klassen er godt inkludert, og den er ikke plassert i egen fløy eller lignende.

PP-kontakten pleier hver høst å delta i STO-klassen for å bli kjent med elevene og hvordan de fungerer sammen i klassen.

Hvis en ser bort fra STO-gruppen, har skolen lite omfang av spesialundervisning. Det er i gjennomsnitt 1-2 elever i hver klasse som får spesialundervisning, utenom STO-klassen. Skolen har

noen A-søkere som følger ordinær opplæring, i tillegg til noen B-søkere, som er søkere med spesielle behov knyttet til lese- og skrivevansker, adferd osv. Omfanget av slike søkere varierer fra år til år, og det er vanskelig å planlegge eksakte timetall og ressurser. I følge kvalitetsutvalget er målsettingen at denne gruppen ikke lenger skal ha spesialundervisning i henhold til enkeltvedtak. Det kan være uheldig om denne rettigheten konsekvent ikke skal gjelde. Ved skolen ser en at en del av disse elevene kan trenge et eget opplegg knyttet til en IOP, men de opplever også at elevene selv ikke ønsker en slik plan. Elevene vil heller stryke og ta eksamen om igjen, enn å få en IOP.

Skolen får dokumentasjon fra den ungdomsskolen elevene har gått på i de tilfeller ungdomsskolen ser at det er behov for det, og i de tilfeller skolen selv etterspør det. Skolen har som viktig prinsipp at de ikke skal kopiere det samme opplegget som eleven har fått på ungdomsskolen.

Det blir gjort selvstendige vurderinger av hver elev som har en saksutredning, og elevenes ønsker blir vektlagt når IOP og spesialundervisning blir vurdert. Elevene /foreldrene skal samtykke dersom elever skal ha spesialundervisning og individuell opplæringsplan. Det er ikke nødvendigvis slik at elever som har hatt spesialundervisning i grunnskolen, eller som hjelpetjenesten tilråder, ønsker spesialundervisning eller individuell opplæringsplan i videregående skole. For eksempel kan noen ha hatt negative erfaringer med hjelpeapparatet og ønsker ikke av den grunn videre oppfølging.

Teamet i PP-tjenesten har kontakt med hjelpetjenesten i forbindelse med inntaket til videregående skole, og får på den måten innsikt i søkermassen. Etter det er de ikke nødvendigvis så mye involvert.

Elever innen yrkesfaglige studieretninger kan få en individuell opplæringsplan som fører fram til delkompetanse innenfor et fag. Dette ser ut til å være enklere innenfor fag som fører fram til en praktisk yrkesutdanning enn innenfor allmennfag. På allmennfaglig studieretning får man studiekompetanse og her er man i startfasen på å utvikle individuelle opplæringsplaner som fører fram til delkompetanse.

På spørsmål om hvordan skolen legger til rette for og forbereder en mer inkluderende opplæring der flere elever får tilpasset opplæring i stedet for spesialundervisning, nevnes et par prosjekter med fokus på differensiert opplæring. Det ene er et matematikkprosjektet, som lærere ved skolen har utviklet selv, og der det er foretatt organisatoriske grep i klassene ved at klassene deles i store og mindre grupper. Tiltaket har resultert i mindre stryk. Opplæringen organiseres uten at noen blir "stigmatiserte", og det krever ikke så mye ekstra ressurser. Det er rift om plassene i gruppen hvor opplæringen ligger på et enklere nivå. Dette prosjektet har medført at elever som tradisjonelt hadde fått spesialundervisning i matematikk får tilstrekkelig undervisning i gruppen for de med lavest kunnskapsnivå ("lillegruppen").

Det samme opplegget er prøvd ut i forhold til språk. Elever som har valgt et B-språk kan gjøre et omvalg til C-språk dersom det er beste måten å mestre faget på. Det er ikke brukt mer lærerressurser enn normalt på dette prosjektet.

Skolen har også arbeidet med et dramaprojekt, hvor elever som har behov for det, får et tilbud om å delta i rollespill for å øke selvtilliten og finne sterke sider ved seg selv. Dette er et spesialtilbud for de som har behov for å "rydde opp i indre kaos". Dette tilbudet gis utover det ordinære undervisningstilbudet.

Ellers påpekes det at skolen jobber med en generell holdningsendring både i forhold til elevene og lærerne. Det skal være OK å legge lista litt lavt dersom det er behov for det.

I tilknytning til enkeltvedtak om spesialundervisning har elevene rett på IOP. En slik plan er et godt verktøy for elever uten spesialundervisning også. Utfordringen er å finne måter å utvikle opplæringsplanen på, som ikke oppleves stigmatiserende. Her ser PP-tjenesten at den har en viktig rolle med å hjelpe skolene til å finne verktøy og metoder i opplæringen, som ikke stigmatiserer elever.

Elever med sosioemosjonelle vanskeligheter er den vanskeligste gruppen for lærerne og den største utfordringen når det gjelder tilpasset opplæring.

Skole 2:

Skolen har i underkant av ti elever som er kommet inn på særinntaket som A-søkere. Det er fattet enkeltvedtak om spesialundervisning for disse. De fleste av disse er samlet i en STO-klasse. En elev har et tilrettelagt undervisningstilbud i videregående opplæring ved ungdomsskolen i den kommunen vedkommende er bosatt i. Det ligger sakkyndig vurdering til grunn for det. En annen elev får undervisning i et 1:1 forhold i egne lokaler ved skolen, også det etter sakkyndig tilråding. Skolen og PP-tjenesten (VGO) har forhåpninger til at elevene kan inkluderes i STO-klassen i noen sammenhenger etter hvert.

Lærerne som er involvert i spesialundervisningen jobber sammen i et team, og har ikke ikke en full stillingsressurs på området. Teamet møtes regelmessig for å drøfte spesialundervisningen. Skolen har dessuten et fagforum som arbeider systemretta mot STO-klassen, og hvor PP-tjenesten også er involvert. Teamet arbeider med spørsmål knyttet til hvordan de skal få elevene til å mestre skolesituasjonen og skape trivsel for dem ved skolen.

I STO-klassen er undervisningen rettet mot dagliglivstrening. Elevene i denne klassen har moderat til lett psykisk utviklingshemming. Utover det har skolen et stort behov for å få etablert et tilbud i tilrettelagt opplæring for noen elever hvor de ikke har klart å etablere et tilbud ennå. Det arbeides med å gi disse elevene et tilfredsstillende tilbud. Dette er elever som har kommet inn på særinntaket, som kan fungere godt i en klasse, men som trenger tett oppfølging.

Skolen har hatt en del turn-over og de føler at de henger litt etter i planleggingen av spesialundervisningen dette skoleåret. Det er behov forbedringer i forhold til neste år. De mente at det også henger litt sammen med utilfredsstillende rådgivning i forhold til valg av studieretninger fra grunnskolens side.

Det ble hevdet at skolen ideelt sett kunne ønske at all opplæring skjer i klassen, også til de som har behov for spesialundervisning. Det er en utfordring å få aksept for dette blant personalet, fordi det innebærer at de må finne en ny rolle som lærer, få økt kunnskap om elever med lærevansker og at det må flere personer inn i klassen som har ulike kompetanse (assistenter, barnevernspedagoger etc.)

Det ble også antydnet at antall elever som har fått spesialundervisning har vært for stort, fordi for mange har blitt definert til å falle utenfor det "normale". Det er viktig å se på STO-elever som elever som er mer individuelle enn andre elever, og dermed har noe større behov for tilrettelagt opplæring.

Det vil være en viktig oppgave å forberede personalet på inkluderende opplæring, og tilpasse skolens lokaler til tilrettelagt opplæring som følge av den nye opplæringsloven og signalene fra arbeidet i kvalitetsutvalget. Skolen har ikke arbeidet spesielt med dette hittil.

Det ble også påpekt at det er behov for tid til å endre lærerrollen til å håndtere tilrettelagt opplæring. Dessuten krever tilrettelagt opplæring også ressurser, fordi det innebærer mer jobbing med inkludering av elever, klassemiljøet og lærerne.

Skole 3:

Skolen har relativt mange elever som blir tatt inn ved særinntaket (A-søkere) Om lag 10% av søkermassen ved særinntaket søker seg til denne skolen. Skolen har et knutepunktansvar innenfor et spesialområde, som innebærer at de har spesialkompetanse i å utvikle IOP-er for denne elevgruppen, øvrig kompetanseutvikling på området.

Skolen har også en stor andel A-søkere med fremmedspråklig bakgrunn, psykososiale vanskeligheter, i tillegg til andre grupper med funksjonshemninger. En stor andel av elevene befinner seg i gråsonen, som har individuell opplæringsplan på grunn av lærevansker i flere eller enkelte fag (lese- og skrivevansker, matematikkvansker etc).

Studieretningene for helse- og sosialfag og mekaniske fag har hovedtyngden av elevene som er tatt inn på særinntaket (A-søkere). Elevene har individuell opplæringsplan, med opplæring og undervisning som avviker fra den ordinære opplæringen. Det kan f.eks gå ut på å lage utstyr som skal brukes på skolen.

Alle elevene ved skolen følger ordinær opplæring, og hører til i en ordinær klasse (basisgruppe). Noen elever kan ha helt individuelle opplæringsløp og deltar i klassen bare enkelte dager i uken.

Skolen hadde tidligere en STO-klasse, men denne ble oppløst for noen år siden. Elevene er nå inkludert i ordinære klasser. Det medførte en stor belastning på helse- og sosialklassene hvor opptil halvparten av elevene var A-søkere. Skolen har nå arbeidet med å redusere dette til ca. 2-3 i hver klasse.

De som jobber med disse elevene, har ulike erfaringer med å gi en inkluderende opplæring. Det er viktig for den sosiale tilhørigheten, og elevene har selv et ønske om å tilhøre ordinære klasser/grupper. Det er likevel ikke nødvendigvis slik at elevene, selv om de er inkludert i en ordinær klasse, ikke har problem med å få kontakt med de andre elevene. De legger heller ikke skjul på at enkelte lærere synes det er slitsomt å ha oppmerksomhet på disse elevene, i tillegg til andre krevende elever, men som ikke har et dokumentert behov.

Opplegget forutsetter små grupper, og skolen har ikke gjort som mange andre skoler, slått sammen yrkesfagklasser i allmennfag. Når de beholder 12 elever i klassen har de større muligheter til å følge opp enkeltelever, og gi tilpasset opplæring.

Skolen opplever at differensieringen i elevmassen allerede skjer ved inntak. Selv om det tradisjonelt har vært sterke elever som søker seg til en studieretning, har en erfart at trenden har snudd, og at det er en stor andel svake elever ved disse studieretningene nå. Lærerne strekker seg langt for å tilpasse opplæringen til alle. Skolen, sentralt, har også strukket seg langt for å legge til rette, og operer vanligvis med to-lærer system. Skolen legger dessuten vekt på at den ekstra ressursen skal være lærer. En har ulike erfaringer med bruk av assistenter og lærlinger. Noen ganger har de vært like krevende som elevene. Skolen bruker i liten utstrekning miljøterapeuter.

Ellers har skolen et prosjekt med to grunnkursklasser hvor lærerne har høy grad av samarbeid og hvor opplæringen organiseres i store eller små grupper, avhengig innholdet i undervisningen (bortsett fra kroppsøving og b- og c-språk). Opplegget er i tråd med Scola 2000 (og kvalitetsutvalgets innstilling), hvor klasseorganiseringen erstattes med mer fleksible organiseringsmåter. I teoriundervisning slås klassene sammen til en storgruppe på over 50 elever, mens i andre situasjoner, der elevene trenger mer tilpasset opplæring, organiseres undervisningen i små grupper. De svakeste elevene organiseres da sammen mens de øvrige organiseres i litt større grupper. Det er åtte lærere som er involvert i dette opplegget. I stedet for klasse operer man med basisgrupper på ca syv elever, som har en kontaktlærer.

Skolen ser resultater av dette i form av økt trivsel og færre drop outs. En har ikke konkrete resultat når det gjelder karakterer eller lignende. Opplegget krever dessuten ikke ekstra ressurser.

De tror at skolen har et godt utgangspunkt for å drive med differensiert opplæring siden det er en kombinertskole. Elevmassen er differensiert i utgangspunktet, med sterke elever, middels elever og svake elever.

Skolen har også prøvd å legge om på opplæringsplanene ved å starte med det elevene mestrer best. Ved å mestre får elevene mer selvtillit til å gå løs på vanskeligere oppgaver etter hvert. De får uansett et fullstendig opplæringsløp.

Når prosjektet hittil ikke har vært 100% vellykket er det fordi det gjenstår et sosialiseringarbeide, både i forhold til elever og lærere.

Skole 4:

Skolen har over 40 elever som er blitt tatt inn ved særinntaket og som har enkeltvedtak (A-søkere). Disse utgjør i snitt 10% av søkermassen hvert år.

Skolen har en egen STO-klasse med elever som ikke har søkt på noen spesiell studieretning. Det er 12 elever i denne klassen. Klassen består av elever med ulike funksjonshemninger, som downs syndrom, trafikkskadde, og elever med store sammensatte funksjonshemninger (multifunksjohemninger). Skolen kjøper tjenester til disse elevene til svømming, sansestimulerende tiltak og arbeidstrening. Foreldrene ønsker gjerne at barna deres skal ha tilbud i slike klasser fordi de opplever det som trygt. Skolen har gitt noen av disse elevene opplæring i noe yrkesfag fordi de mener eleven er ressurssterk nok til det. Andre elever får tilbud om dagliglivstrening. Skolen er ikke tilrettelagt for å ta imot elever med multifunksjonshemninger, og kjøper derfor tjenester utenfor skolens lokaler til de elevene for å gi dem et tilbud om videregående opplæring. Skolen ønsker å bli oppfattet som en attraktiv skole å søke til. Det oppleves derfor leit å måtte avvise elever som skolen ikke kan ta imot pga. lokalene.

Skolen har også elever med behov for spesialundervisning/tilrettelagt opplæring på noen studieretninger, som f.eks mekaniske fag og hotell- og næringsmiddelfag. En dag i uken (studiedag) er alle elevene på trinnet delt i fire grupper. Hver gruppe har en lærer. Disse studiedagene benyttes til teorifagene norsk, matematikk og naturfag. Elevene er delt i grupper ut fra det lærerne oppfatter som en god sammensetning. På disse dagene gjennomføres støttetiltak også til elever som har behov for støtte uten å ha definerte behov. Mekaniske fag er en studieretning hvor mange av søkerne er svake i teoretiske fag. Det har derfor vært viktig å etablere dette tilbudet. Skolen ser at det har positive effekter gjennom at det er færre ”drop-outs”, og en klar resultatforbedring. Det er bl.a. færre som stryker i fag, og de er motiverte for å få fagbrev. Lærerne ved studieretningen har team-møte hver uke hvor de evaluerer elevene og justerer opplegget.

Skolen planlegger undervisningstilbudet ut fra A-søkerne, fordi de kjenner denne gruppen. Gjennom det ordinære inntaket får skolen også mange B-søkere og andre elever som har et behov for tilrettelagt opplæring. Skolen får kunnskap om disse elevenes behov seint

I år har skolen en grunnkursklasse i helse- og sosialfag (HS). Dette er elever som skolen sa ja til å ta i mot, etter at de ikke fikk tilbud om plass i det ordinære inntaket. Dette er en klasse på 14 elever med ulike behov. Det kan være elever med lese- og skrivevansker, eller det kan være elever som hadde svake resultater og til dels stort fravær i grunnskolen. Skolen har arbeidet mye med denne klassen, og det er sterke lærere som arbeider med gruppen. Et viktig mål er at færrest mulig dropper ut, og et av tiltakene for denne elevgruppen er frokost. Foreløpig ser det ut som de har lykket bra. Ingen har sluttet, fraværet er redusert og elevene gir ikke uttrykk for mistriivsel. For noen av elevene er det foreslått å ta utdanningen over flere år, dvs. la være å ta alle fagene i år, men de har nektet fordi de har satt seg mål for neste skoleår. Dette er svært positivt. Mange av elevene har gitt uttrykk for at de nå er

i en klasse hvor de blir akseptert og ikke føler seg ”dumme”. Skolen får ikke ekstra midler for å ha denne klassen.

Skolen har registrert at kvalitetsutvalget ønsker at fylkeskommunen og de videregående skolene skal ha ansvar for rådgiving om skolevalg til elever i grunnskolen, og tror det er et viktig og positivt skritt. Det er viktig å gi elevene råd som bidrar til færre omvalg og ”drop-outs”. Det kan også gi mulighet for hospitering på aktuelle studieretninger.

Skolen og PP-tjenesten mener at de har kommet langt i å inkludere elever med spesielle behov i vanlige klasser. De ser imidlertid at det er en stor utfordring å få alle lærerne med på å arbeide med inkluderende arbeid.

Skolen har gjennom mange år arbeidet med elevbedrifter som pedagogisk metode, og mener de har lykkes i dette arbeidet. Det er vellykket som metode fordi den er inkluderende, og vellykket som tiltak fordi de har hatt ildsjeler med annen arbeidslivserfaring enn skole til å lede arbeidet med det. Skolen har hatt gode prestasjoner i elevbedrifter.

Et annet eksempel er at elevene i STO-klassen framførte en forestilling som de hadde arbeidet med. For dette arbeidet fikk klassen og lærerne ”det gode eksempels pris”. De fikk til et fint samspill i gruppen, og lærerne fikk en positiv opplevelse av sin pedagogikk. Noe av tanken bak dette er å utvikle de sterke sidene hos de svakeste elevene. Foreldrene har opplevd dette som svært positivt.

Skole 5:

16-17% av elevmassen ved skolen er tatt inn som A-søkere. Siden skolen er en kombinert skole har de også en stor andel B-søkere. Skolen har i år over 30 elever med sammensatte læreversker og omfattende tilretteleggingsbehov. Tilbudet til disse elevene er organisert i tre STO-klasser, der to klasser gir særskilt tilpasset opplæring innenfor studieretningsfag, mens den tredje klassen har et tilbud til elever med multifunksjonshemminger. Det siste tilbudet er i år organisert i tre grupper, mens det tidligere har det vært gitt individuell opplæring til denne gruppen.

For mange av elevene ved skolen er opplæringen organisert som et segregert opplegg, men med integrering i enkelte fag. IOP-en er utformet med tanke på yrkeslivet, og elevene får et kompetansebevis. Faglig er det lagt vekt på arbeidstrening og sosial trening. Elevene har 30 timers skoleuke, hvor tre hele dager er i verksted. På grunn av begrenset verkstedkapasitet skjer resten av undervisningen i klasserom. I den ene klassen er det også elever med fysiske funksjonshemminger.

Skolen har i år et tilbud særskilt tilrettelagt studieretning for tekniske byggfag. Tidligere har de hatt et tilbud i helse- og sosialfag. Skolen har erfart at disse elevene får litt utilfredsstillende veiledning i grunnskolen med tanke på studieretningsvalg i videregående. Elever, som egentlig har mest interesse for tekniske fag har havnet på helse og sosialfag. Skolen har sammen med PP-tjenesten arbeidet for å forbedre dette.

Opplæringen i STO-klassene legger vekt på emner i studieretningsfag som gir elevene ferdigheter i å kunne mestre sin egen hverdag, arbeidstrening og individuell opplæring i norsk, engelsk og matematikk.

I gruppen med elever med multifunksjonshemminger gis det individuell opplæring og trening, i tillegg til felles samlinger i musikk, fysisk trening og felles utflukter. I år er det flere elever i denne gruppen enn hva skolen er dimensjonert for, og de må derfor leie lokaler til noen av elevene utenfor skolens område. I fylkeskommunen arbeides det med å etablere tidlig kontakt med kommunen for å få oversikt over denne gruppen. Selv om kapasiteten, som følge av at Byåsen vgs starter opp, økes til neste år, vil det fortsatt være press på plassene.

Mange elever (og foreldre) ønsker å få opplæringen i spesialgrupper. De blir mer synlige faglig, samtidig som de ikke skiller seg ut sosialt. Skolen har sett at det har vært positive sosiale erfaringer med å inkludere, men at det faglige resultatet ofte blir svekket. Dette er en viktig avveining, og det er ikke innlysende hva som skal vektlegges. I forhold til den ordinære undervisningen har skolen valgt å spre undervisningen i en del basisfag utover skoledagen for å legge til rette for de svakeste gruppene. De tror dette er en god løsning for mange elever, og undervisningen blir bedre tilpasset den enkelte elevens behov. De berømmer også lærerne for å være flinke til å tenke differensiering, og at de er gode på enkeltindivid. Elever som går i egne organiserte grupper i to av studieretningene, har særskilt tilrettelagt opplæring. Timetallet til spesialundervisning og tilrettelagt opplæring for elever i ordinære grupper er meget lavt. Skolen kan derfor i meget liten utstrekning benytte seg av tolærersystem. For å kompensere noe av dette, tilbyr skolen ekstra leksehjelp i engelsk, norsk og matematikk på slutten av dagen. Dette tiltaket gir elevene et tilbud, men i følge de fylkesrevisjonen intervjuet kan dette ikke kompensere for større lærertetthet i en ordinær undervisningssituasjon. I dette skoleåret gjennomføres det forsøk med bruk av kjernetid og studietid – delvis gjennom oppløsning av ordinær timeplan. Det er for tidlig å si om skolen gjennom dette tiltaket, kan oppnå bedre differensiering for de elevene som trenger størst tilrettelegging.

Skole 6:

Skolen er en kombinertskole med et relativt stort antall grunnkurs, men færre med tilbud på VK1 og VK2. Skolen har få elever som er tatt inn som A-søkere og har ingen STO-klasse. Denne elevgruppen har svært ulike behov og vanskeligheter. Bakgrunnen for behovene til de ulike elevene er medisinske diagnoser, multifunksjonshemming, sosioemosjonelle vansker, eller andre lærevansker. Elevene er inkludert i de ordinære klassene. Den enkelte A-elev skiller seg tydelig ut, men skolen opplever at det i hovedsak går greit.

For disse elevene er klassen et viktig medium for sosialisering. For helse- og sosialklassen representerer noen av disse elevene en utfordring av den typen de må regne med å møte senere i sin yrkeskarriere.

A-søkerne har klare, definerte behov som må dekkes. Det påpekes at det har vært en utvikling i retning av at det er andre elever som defineres som A-elever nå enn før. Elever med store lese- og skrivevansker betraktes ikke lengre som A-søkere, men som B-søkere. Skolen har en relativt stor andel elever som er tatt inn som B-søkere. Skolen har en del søkere fra andre deler av fylket. En del av disse elevene hadde dårlige konkurransepoeng, og har derfor ikke kommet inn på sine førstealternativ. Noen av de har lærevansker av ulik karakter.

Det påpekes at den videregående skolen er et nivåddifferensiert system, som medfører mer homogene elevgrupper. Den skyldes inndelingen i studieretninger, og at teorisvake elever naturlig søker seg til yrkesfaglige studieretninger. Det medfører at elever som har slitt i grunnskolen kan få en positiv opplevelse når de begynner på videregående skole. Noen elever oppfatter det også som positivt å komme til en relativt liten skole.

Ressurser til B-søkerne er redusert i løpet av de siste årene. For å imøtekomme behovene til B-søkerne best mulig har skolen ”forsterket” klassesituasjonen med et tilpasset opplegg for eleven og klassen. Skolen har positive erfaringer med lærlinger som arbeider som elevassistenter.

Alle elevene inkluderes i en ordinær klasseenheter. Skolen er spent på utviklingen videre dersom kvalitetsutvalgets innstilling blir vedtatt. Det blir spennende både å se hvordan det skal organiseres, og om ressursene opprettholdes. Små skoler har færre paralleller og har dermed færre muligheter til å tilpasse gruppene.

Skole 7:

Skolen er en av fylkeskommunens største skoler. Det er en kombinert skole med ni studieretninger, og med hovedtyngde på yrkesfaglige studieretninger. Det medfører at skolen har store, solide fagmiljø som skaper en god basis for det pedagogiske miljøet. Det gir også positive virkninger for spesialundervisningen.

De med svake resultat fra grunnskolen (teoretisk) søker gjerne til mekaniske fag (gutter) og til helse- og sosialfag (jenter). Innenfor disse studieretningene er det mange elever som har lav motivasjon og dårlige arbeidsvaner.

Skolen har en elevtjeneste som har som oppgave å bidra til å legge til rette best mulig for alle elevene. Den består av fagleder, rådgivere, spesialpedagoger og miljøterapeuter. De har organisert seg i lag bestående av rådgiver, spesialpedagog og miljøterapeut. Alle har møte med PP-tjenesten hver uke. Alle i elevtjenesten har også undervisning i de studieretningene hvor de har ansvar.

Skolen har organisert mye av spesialundervisningen i STO-klasser, men for øvrig er elevene (A-søkerne) inkludert i ordinære klasser.

Skolen har også en avdeling, som er fysisk atskilt fra skolens øvrige avdelinger. Det er et tilbud om forberedende kurs til grunnkurs. Avdelingen er et tilbud til elever med sammensatte lærevansker. Målsettingen er at elevene fortsetter i ordinære klasser. Skolen ønsker å få flyttet avdelingen til skolens egne lokaler, forutsatt at ressursene beholdes.

Den ene STO-klassen er et tilbud til autister. De har et strukturert opplegg, og er helt adskilt fra øvrige klasser. Den andre STO-klassen er en elevbedrift innen formgivingsfag og hotell- og næringsfag. Elevene i denne STO-klassen har svært ulike behov. Mange av elevene har praksisplasser utenfor skolen noen dager i uken. Verna bedrifter krever betaling for elevplasser, noe som har medført at skolen har begrenset med ressurser til å kjøpe plasser. Lærere innenfor de ulike studieretningene skaffer arbeidsplasser gjennom sitt nettverk i det private næringslivet.

Skolen har dessuten en klasse med fem elever, som alle får et skreddersydd opplegg. I tillegg følger flere elever (om lag 20) undervisningen i denne klassen, i fagene norsk, matematikk, samfunnsfag og engelsk. Her kan elever som trenger støtte i enkelte fag kan delta i de fagene, og følge den ordinære klassen i de øvrige fagene.

3.3 Oppsummering

Skolene fylkesrevisjonen har besøkt er ulike, og har forskjellige utfordringer, både når det gjelder den ordinære opplæringen og når det gjelder den tilrettelagte opplæringen og spesialundervisningen. Elevprofilen varierer fra skole til skole, og selv om skolene har mange A-søkere, kan begrensningene og behovene til disse variere mye. Kompetansen varierer noe ved skolene når det gjelder spesialundervisning. Skolene som har størst utfordringer når det gjelder spesialundervisning og tilrettelagt opplæring, har spesialkompetanse innen enkelte felt i tillegg til generell kompetanse i spesialpedagogikk.

Flertallet av de skolene fylkesrevisjonen har besøkt, organiserer vesentlige deler av spesialundervisningen som et segregert tilbud i STO-klasser. Elevene i disse klassene er elever som har blitt tatt inn som A-søkere (særinntaket 1. februar) Elevene utgjør en sammensatt gruppe med svært ulike behov. STO-klassene er ulikt organisert. Noen klasser består av elever som har søkt seg

inn uten preferanser når det gjelder studieretning. En del STO-klasser har opplæring i særskilt tilrettelagt studieretningsfag. Disse elevene har IOP. Sluttkompetansen som elevene får, er gjerne en delkompetanse innen et fagområde. Fylkesrevisjonen registrerer at en har fått til et bra opplegg for dette i innen yrkesfagene, men at man er i startfasen når det gjelder utarbeiding av delkompetanse ut fra en allmennfaglig profil.

Ved alle skolene fylkesrevisjonen besøkte, som har STO-klasser, skjer så å si all opplæringen atskilt fra de ordinære klassene/gruppene. Enkelte skoler sier de prøver å inkludere i enkelte fag, men har erfart at elevene blir mer "ekskluderte" i slike sammenhenger enn i STO-klassene. To av skolene vi besøkte, hadde ikke STO-klasser. Selv om de har utfordringer med det, er det fylkesrevisjonens inntrykk at skolene og elevene opplever det positivt å være inkludert i en ordinær klasse/gruppe. Skolene begrunner ofte opplæringen i STO-klasser med at det er det elevene foretrekker, og at elevene har ønsket seg tilbake i STO-klasser de gangene det har vært forsøkt inkludering i ordinære grupper. Skolene som ikke har STO-klasser begrunner dette gjerne med at elevene ønsker å være i ordinære klasser. Skolene forsvarer den organiseringen av spesialundervisningen som er mest vanlig hos dem, og begrunner det med at det også er tråd med elevenes ønsker.

Alle skolene har en større eller mindre andel elever med spesielle behov (A-søkere), som er inkludert i ordinære klasser eller grupper, og en større andel elever som har et visst behov for tilrettelegging. Vanligvis er det 1-2 A-søkere i hver klasse men noen skoler har samlet flere A-søkere i en klasse/gruppe.

Fylkesrevisjonen registrer at flere skoler har elever som får opplæring i små grupper, eller helt alene helt utenfor skolemiljøet. Skolene ser at dette som oftest er uheldig, men begrunner det med uegna lokaler eller trygghet for eleven(e).

Både ved de skolene som har alle elever inkludert i ordinære klasser og de skolene som organiserer mye av spesialundervisningen i egne klasser, hevdes det at utfordringen er kompetanseutvikling og holdningsendring i forhold til alle medarbeidere som arbeider i forhold til elevene. Det er bl.a skoleledelsens ansvar å legge til rette for en slik holdningsendring.

4 Samarbeidet mellom skolene og PPT

Opplæringsloven slår fast at hver kommune og fylkeskommune skal ha en pedagogisk psykologisk tjeneste (PP-tjeneste). Denne tjenesten kan organiseres enten som en egen tjeneste i kommunen/fylkeskommunen, eller som et samarbeid mellom flere kommuner, eller mellom kommune og fylkeskommune.

§ 5-6: Kvar kommune og kvar fylkeskommune skal ha ei pedagogisk-psykologisk teneste. Den pedagogisk-psykologiske tenesta i ein kommune kan organiserast i samarbeid med andre kommunar eller med fylkeskommunen.....

I Sør-Trøndelag er PP-tjenesten organisert som en egen enhet, som rapporterer direkte til fylkesrådmannens ledergruppe. PP-tjenesten organiserer sin virksomhet i tre team: Fosen, Orkdal, Trondheim og Gauldal. Gauldalskontoret ble lagt ned sommeren 2002 og er nå team under Trondheimskontoret som også består av tre andre team.

PP-tjenesten skal jobbe både i forhold til den enkelte elev og i forhold til skolen om organisasjon. Når det gjelder enkeltelever skal PP-tjenesten utarbeide sakkyndig vurdering i henhold til § 5-3 og §5-6 i opplæringsloven:

§ 5-3: Før kommunen eller fylkeskommunen gjer vedtak om spesialundervisning etter § 5-1 eller § 5-2, eller vedtak om spesialpedagogisk hjelp etter § 5-7, skal det ligge føre ei sakkunnig vurdering av dei

særlege behova til eleven. Vurderinga skal vise om eleven har behov for spesialundervisning, og kva for opplæringsstilbod som bør givast.

(§5-6:Tenesta skal hjelpe skolen i arbeidet med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å leggje opplæringa betre til rette for elevar med særlege behov. Den pedagogisk-psykologiske tenesta skal sørge for at det blir utarbeidd sakkunnig vurdering der lova krev det. Departementet kan gi forskrifter om dei andre oppgåvene til tenesta.

Opplæringsloven har også bestemmelser om at PP-tjenesten skal jobbe systemrettet. I dette ligger det at tjenesten skal hjelpe skolen i å legge opplæringen til rette for elever med særlege behov.

4.1 Generelt

De elevene som har størst behov har, når de søker til videregående skole, med sakkyndig tilråding fra grunnskolenes hjelpetjeneste. PP-tjenesten er tidlig i kontakt med hjelpetjenesten i kommunene for å legge til rette overgangen fra grunnskole til videregående skole for disse elevene. Det er viktig for planleggingen at en på et tidlig stadium vet hvilken skole disse elevene kommer til. Det er derfor et samarbeid i gang med Trondheim kommune om tidlig varsling av elever og en avklaring av ansvarsområder i forbindelse med overgang og inntak til videregående skole. PP-tjenesten tar over ansvaret for elevene ved overgangen til videregående skole.

I samarbeid med PP-tjenesten fatter rektor enkeltvedtak om spesialundervisning ved skolestart, normalt med et års perspektiv. Om nødvendig kan det være enda kortere perspektiv. For elever som får spesialundervisning i henhold til enkeltvedtak blir det utarbeidet en individuell opplæringsplan. Denne har et generelt langtidsperspektiv (ut videregående opplæring) og et mer konkret kortsiktig perspektiv, som gjerne er ett år eller kortere. Det er skolen som utarbeider den individuelle planen i samarbeid med bl.a PP-tjenesten og foreldrene. Elever som får enkeltvedtak kan søke om utvidet rett til opplæring utover tre år.

I følge opplæringslovens §5-6 skal PP-tjenesten jobbe systemrettet, i den forstand at de skal hjelpe skolen med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å legge forholdene bedre til rett for elever med særlege behov. PP-tjenesten har en kontaktperson knyttet til hver skole. Kontakten og tilstedeværelsen varierer ut i fra skolens størrelse og elevenes sammensetning. PP-tjenesten jobber i dag ikke tettere til skolene enn det skolene selv ønsker. Noen skoler ønsker PP-tjenesten integrert i sin enhet, men dette er ikke ønskelig fra PP-tjenestens side. PP-tjenestens habilitet er avhengig av en viss avstand og uavhengighet til skolene.

PP-tjenestens veiledning i forhold til skolene har som regel utspring i enkeltvedtak. Dersom det er opphopning av samme behov ved en skole er tanken at PP-tjenesten skal veilede om hvordan skolen skal legge til rette på et mer overordna nivå i forhold til disse elevgruppene. Dersom skolene står overfor spesielle utfordringer kan PP-tjenesten trekkes inn. PP-tjenesten har som mål å dreie veiledningen over fra de som jobber spesielt med spesialundervisning til veiledning i hvordan ivareta flere elever med tilpasset opplæring innenfor klassemiljøet. Her er det en god del holdningsarbeid som må gjøres, som f.eks i hva som er akseptabel adferd og tiltak i denne sammenheng.

PP-tjenesten er ofte drivkraft bak prosjekter og nettverk på tvers av skolene. Eksempel på dette er matematikkprosjektet, som har bedre og individuelt tilpasset opplæring som mål. Fylkesrevisjonen får opplyst at det er stor oppslutning om prosjektet. En viktig funksjon som PP-tjenesten har, er å forebygge "drop out" og følge opp elever som er i ferd med å droppe ut av skolen. Dette gjøres i samarbeid med oppfølgingstjenesten. Dette vil bli en større utfordring etter hvert som færre elever får spesialundervisning, og særlig hvis skolene ikke klarer å gi elevene individuelt tilpasset opplæring.

I fylkeskommunen jobbes det med å utnytte ressursene i PP-tjenesten bedre. Etter det fylkesrevisjonen får opplyst, er mye av ressursene samlet i Trondheimsområdet, og det går med mye av tiden som skal brukes på skolene i distriktet går med til reising.

4.2 Eksempler fra skolene

Skole 1

Skolen opplever at de har et godt samarbeid med PP-tjenesten, men de gir uttrykk for at skolen stiller spørsmål ved organiseringen av PP-tjenesten. Fortsatt trengs en PP-tjeneste som gjør sakkyndige utredninger i forhold til enkeltvedtak, men som veileder i forhold til skolens organisering av tilpasset spesialundervisning/ opplæring ville det vært mer hensiktsmessig om tjenesten var integrert i et team på skolen.

PP-kontakten har bakgrunn som psykolog, og deltar i et team ved PP-tjenesten, bestående av medarbeidere med annen relevant kompetanse i forhold til PP-tjenestens oppgaver. De andre i har også oppgaver i forhold til denne, men det er PP-kontakten som har kontaktansvaret, og som har fast dag på skolen.

PP-tjenesten har et såkalt "lavterskeltilbud", som går ut på at alle elevene skal få samtaler senest tre uker etter at de trenger det. Denne målsettingen klarer de å oppfylle. Fra PP-tjenestens side er man usikker på om den nåværende ledelsen i fylkeskommunen ønsker å prioritere dette tilbudet.

Når det gjelder veiledning i forhold til faglig tilrettelegging for de som trenger det, f.eks i forholdt eksamen, fritak fra fag IOP etc, trekker PP-kontakten inn den spesialpedagogiske kompetansen i teamet sitt.

Skole 2:

PP-kontakten jobber med enkeltelever, klassemiljø, klasseteam og er en diskusjonspartner for lærerne. PP-tjenesten deltar fast i det spesialpedagogiske teamet og fagforum, og begge parter opplever samarbeidet som positivt.

PP-tjenesten ønsker å jobbe mer systemrettet, men det vil være mer tidkrevende enn den individretta bistanden som de yter pr. i dag. På grunn av permisjoner og ubesatte stillinger er det litt knapt med ressurser til systemrettet arbeid, og det kreves dessuten mer ressurser fordi dreining til systemretta arbeid vil kreve omstilling.

Representantene fra skolen og PP-tjenesten er alle enige om at det systemretta arbeidet ikke er så bra som en skulle ønske. Skolen ser at den trenger systemretta veiledning fra PP-tjenestens side når elever med behov for spesialundervisning skal inkluderes i ordinære klasser.

Det blir fra skolens side pekt på at man ønsker større nærhet til PP-tjenesten, og at det kan være en løsning å knytte denne funksjonen til den enkelte skole i stedet for en egen PP-tjeneste. Skolen trenger den kompetansen som PP-tjenesten representerer. De sakkyndige kan være selvstendige og foreta uavhengige vurderinger selv om de er ansatt ved skolen. I dag oppleves PP-tjenesten som anonyme i opplærings situasjonen ved skolene. Der det er stor geografisk avstand mellom skolen og PP-tjenesten går det med mye kjøretid fram og tilbake. Dette oppleves lite effektivt.

Sett fra PP-kontaktens side er det en styrke at tjenesten har et faglig miljø hvor de kan trekke på hverandres spesialkompetanse på ulike områder, og at det er en fordel å kunne vurdere skolens tilrettelegging utenfra. Dersom PP-tjenesten blir lagt til den enkelte skole blir den fort en del av skolens kultur og miljø, og det vil vanskeligere kunne foretas uavhengige vurderinger/ tilrådinger. Det er en fordel å kjenne flere skoler, ble det hevdet. Skolens ønske om økt tilstedeværelse kan ivaretas ved at PP-tjenesten får tilstrekkelig bemanning, etter deres vurdering.

PP-tjenesten skal være et "lavterskel-tilbud" for alle elevene hvor det er viktig å finne løsninger i fellesskap med dem.

Skole 3:

Alle i PP-kontaktens team arbeider med alle skolene i sitt ansvarsområde, men de har fordelt oppgaven som kontaktperson overfor den enkelte skole mellom seg.

PP-kontaktens arbeid er i første rekke rettet mot den enkelte elev som har behov for støtte og bistand. Det er mest kontakt med elever som har psykiske problemer, som gir utslag i skolesituasjonen. PP-kontakten er ikke primært oppatt av hvilket behov for spesialundervisning/ tilrettelagt opplæring skolen har definert at vedkommende elev har. Oppgaven er rettet mot å finne løsninger sammen med eleven.

Skolen organiserer, styrer og beslutter sitt tilbud innen spesialundervisning/ tilrettelagt opplæring selv, og PP-kontakten er lite involvert i utviklingen av dette. Det er skolen som beslutter hvilket tilbud som skal gis til den enkelte elev gjennom rektors enkeltvedtak. PP-kontakten har mest kontakt med de tre rådgiverne i sin kontakt med skolen. Mesteparten av kontakten skjer gjennom telefonisk kontakt og e-post. Det fungerer godt slik fordi han kjenner skolen så godt.

Skolen på sin side opplever i liten grad effekter av kompetansen som PP-tjenesten sitter med. De mener PP-tjenesten er altfor individorientert fortsatt, selv om de i henhold til opplæringsloven skal jobbe mer systemrettet. I den grad det er kontakt mellom skolen og PP-tjenesten har man fra skolens side en oppfatning av at det er skolen som tar kontakt.

Fra skolens side forventes det at PP-tjenesten har kompetanse på nye diagnoser/syndromer, som kan komme skolen og den enkelte elev til gode. Man opplever ikke at PP-tjenesten ønsker å gå inn i klasser for å observere.

Skolen innrømmer på sin side at de kanskje ikke er flinke nok til å slippe PP-tjenesten inn. De ser ikke bort fra at skolen har ganske god spesialpedagogisk kompetanse selv, og at de ikke trenger PP-tjenesten i så stor grad som enkelte andre skoler. Likevel er det et behov blant lærerne for PP-tjenestens kompetanse. Skolen hevder dessuten at det er et problem at PP-tjenesten ikke kjenner videregående skole. De har sine erfaringer fra grunnskolen, og kjenner lite til opplæringen i videregående skole.

Skolen ser at det er nyttig å ha tilgang på PP-tjenestens psykologressurs i forhold til elever som kommer i krisesituasjoner.

Det er et utbredt ønske blant skolelederne å få ressursen som skolen har tilgang til fra PP-tjenesten organisert innenfor egen skole, og dette er et ønske ved denne skolen også.

Skole 4:

PP-tjenestens arbeid i forhold til skolen er i omfang to dager pr. uke, hvorav kontaktperson er på skolen en dag i uken. Det er ønskelig å øke denne kontakten da PP-tjenesten mener det er viktig å ha kontakt med alle i skolen. Det er også viktig at en instans utenfor skolen kommer inn i skolen. I forhold til sin rolle og sine oppgaver vektlegger PP-kontakten å være et tillegg til skolen, ikke i stedet for skolens interne hjelpeapparat. PP-tjenesten jobber svært systemretta mot skolen. Samarbeidet med spes.ped.-teamet og de enkelte lærerne om enkeltindivider bidrar i det systemretta arbeidet, fordi det skjer en kunnskapsoverføring, som lærerne håndterer selv neste gang noe lignende oppstår.

Skolen har nå et samarbeid med PP-tjenesten som de har ønsket seg i mange år. De har stor nytte av PP-tjenestens kontaktperson, og får den hjelp, bistand og sakkyndighet som skolen trenger. Alle

partene synes at det er viktig at PP-tjenesten er i kontakt med skolen. Skolen synes det er nyttig at PP-tjenesten har kontakt med faglig nettverk utenfor skolen, og at de kan engasjere faglige instanser som de ikke har så nær kontakt med.

Fra skolens side understrekes det også at samarbeidet fungerer veldig bra. Ved behov trekkes hele PP-teamet inn, og det oppleves som positivt fra skolens side å ha mulighet for å benytte psykologer i kontakt med enkeltelever.

Skole 5:

PP-tjenestens kontaktperson er tilstede ved skolen 1-2 dager i uken, og forsøker å ha en fast dag i uken. Å delta i skolens daglige virke oppfattes som svært viktig, og det er viktig at skolen har et eksternt blikk på seg. Skolen og PP-kontakten er godt fornøyd med samarbeidet med hverandre. Det er ulike syn og erfaringer i PP-tjenesten når det gjelder skolens imøtekommenhet og samarbeidsvilje. Motsatt er det ulike syn og erfaringer på skolene med PP-tjenesten, spesielt når det gjelder systemarbeid. Både PP-kontakten og skolen tror at kompetansen og bakgrunnen til den som er PP-kontakt er viktig. PP-kontakten ved denne skolen har mange års skolebakgrunn, og kjenner skolens behov, særlig når det gjelder veiledning og kontakt med lærerne. PP-kontakten oppfatter sin rolle som "kritisk venn", og føler at denne rollen kan ivaretas ved denne skolen.

Skole 6:

PP-tjenestens kontaktperson er normalt til stede på skolen en dag i uken, men det kan variere noe. Dagen brukes til å ha kontakt med elever og å organisere opplegg rundt den enkelte elev. Det medfører en del kontaktvirksomhet med hjelpeapparat utenfor skolen. Det gjøres dessuten en del utredningsarbeid når det gjelder matematikk- og skrivevansker. PP-kontakten arbeider i et team som har oppgaver rettet mot de videregående skolene innenfor dette geografiske området.

Ved behov trekkes andre fra teamet eller PP-tjenesten for øvrig inn. For PP-kontakten er det viktig å ha tilknytning til et faglig miljø.

Skolen mener at PP-tjenesten fungerer greit i forhold til å håndtere enkeltsaker. Slik som skolen har opplevd PP-tjenesten, har den vært individrettet. Skolen savner det systemretta arbeidet fra PP-tjenestens side.

Helst hadde skolen sett at PP-tjenesten hadde en tettere kontakt med skolen slik at den hadde vært bedre kjent med skolen. De ville også at PP-tjenesten skulle ha arbeidet mer systemretta. Det hadde vært lettere å gjennomføre med en større geografisk nærhet. PP-tjenesten fungerer greit i forhold til å håndtere enkeltsaker, mener de. Sann som skolen har opplevd PP-tjenesten, har den vært for mye individretta.

PP-tjenestens kontaktperson har forståelse for dette synspunktet.

Fra skolens side blir det hevdet at det i grunnskolen er større engasjement knyttet til målstyrte prosjekt. I den videregående skolen er ikke PP-tjenesten engasjert på samme måte. Sett fra skolens side deltar PP-tjenesten i fylkeskommunen i hovedsak i prosjekt som er i regi av fylkeskommunen.

Lærerne ved skolen føler behov for støtte og veiledning, og skolens representanter mener at PP-tjenesten kan bidra til større trygghet hos lærerne. Det vil være helt avgjørende dersom kvalitetsutvalgets innstilling blir vedtatt. Det er behov for at PP-tjenesten gjennomfører mer rådgivning og diskusjon med lærerne.

Det ble påpekt at dette er et spørsmål om tillit til PP-tjenesten og kunnskap om hva PP-tjenesten kan bidra med.

Skolen har et spesialpedagogisk team som består av to rådgivere, spes.ped.rådgiver, representant fra administrasjonen og PP-tjenesten. Dette teamet møtes en gang i uka og diskuterer alle type problemstillinger knyttet til pedagogikk. Teamet har også en del ad-hoc-virksomhet, noe som det er litt vanskeligere for PP-tjenesten å delta i på kort tid, fordi det kan komme i konflikt med andre møter og gjøremål.

Skole 7:

Det er flere personer ved PP-tjenesten som er knyttet til denne skolen, og de har delt ansvaret for ulike studieretninger mellom seg. PP-kontakten er ved skolen 2-3 dager i uken.

PP-tjenesten arbeider systemretta ved skolen, dvs. arbeider mot lærere, rådgivere, spesialpedagoger. Den viktigste relasjonen i læringen er lærer-elev relasjonen. PP-tjenesten er et andre ledd, som skal gi støtte til lærerne. De arbeider med å styrke handlingskompetansen mot lærerne.

Skolen opplever at PP-tjenesten fungerer svært godt fordi de har stor grad av kontinuitet og kvalitet. De har kontakt med alle, og det er lojalitet i teamet. De har legitimitet i arbeidet de gjør, og et navn og et ansikt for de ansatte ved skolen, og har høy grad av tillit. Dette kan ha sammenheng med personlige egenskaper, men det kan også ha sammenheng med at organiseringen av elevtjenesten i lag bidrar til å forenkle arbeidet for PPT.

Skolen opplever det dessuten som positivt at PPT er en ekstern aktør, fordi de har et utenfraperspektiv, og tilbyr noe skolen ikke har selv. Psykologkompetansen som finnes i PP-teamet, er fin å ha. Fra skolens side blir det dessuten påpekt tror at dersom PPT hadde vært en del av skolen hadde den hatt mindre mulighet til å arbeide systemretta.

For PP-tjenesten er det lettere å stille spørsmål når man er ekstern. Det er dessuten enighet om at det er viktig å være klar på sine roller.

4.3 Oppsummering

Alle skolene i fylkeskommunen har en kontaktperson i PP-tjenesten, som i sitt miljø tilhører et større team på 3-4 personer med forskjellig kompetanse. Bortsett fra èn skole har alle de PP-kontaktene som fylkesrevisjonen intervjuet, en eller flere dager hvor de er fysisk tilstede på skolen. Når PP-kontaktene er til stede på skolen, har de kontakt med elevene og personer blant skolens ansatte som har ansvar for rådgiving eller spesialundervisning. PP-kontaktene deltar gjerne i de spesialpedagogiske teamene eller andre fagteam ved skolen.

Skolene som fylkesrevisjonen har besøkt, har høyst forskjellig erfaring med PP-tjenesten. Det virker som skolene i hovedsak er tilfreds med det PP-tjenesten gjør når det gjelder de individretta tjenestene, som i sakkyndige utredninger o.s.v. Skolene gir uttrykk for at det er godt for skolen, og særlig elevene å ha tilgang psykolog kompetansen ved PP-tjenesten. PP-tjenesten opplever en jevn tilstrømming, men de har ikke ventelister, og det er ikke problem med å oppfylle tre-ukers regelen (alle skal få hjelp innen tre uker).

Det er delte erfaringer med PP-tjenesten som systemveileder. Der det systemretta arbeidet fungerer godt har PP-tjenesten kontakt med alle ledd på skolen, ikke bare enkeltelever, men lærere, fagteam,

spes.ped.-team og skoleledelse. Utfordringen er å få god kontakt og dialog med de ordinære lærerne ved skolen. Der PP-tjenesten lykkes med det, er samarbeidet best.

De skolene som er mest fornøyde med PP-tjenestens arbeid, har også forståelse for at PP-tjenesten må være uavhengig av skolen. De ser nytten av at de inngår i et eksternt tverrfaglig miljø, og de ser dessuten nytten av det uavhengige og eksterne blikket som PP-tjenesten har.

5 Konsekvenser og sårbarhet av den økonomiske situasjonen

For skoleårene 2001/2002 og 2002/2003 ble ressursene til spesialundervisning redusert med henholdsvis 9% og 24%. Ved skoleåret 2003/2004 var det en liten økning på 3%. I tillegg har det skjedd generelle innsparinger innenfor skoleområdet, noe som er forventet og for kommende år.

Fra og med skoleåret 2003/2004 ble det innført normtall for videregående skole. Hensikten med normtallene var å få til en mer rettferdig fordeling av den økonomiske rammen. I tillegg til dette og at driftsbudsjettene for skolene fikk en generell reduksjon, ble fikk PP-tjenesten en reduksjon i sine budsjetter.

5.1 Generelt

Med utgangspunkt i Kostra nøkkeltall hadde STFK en økning i utgiftene til spesialundervisning i 2002, men økningen var mindre enn for mange andre fylker. STFK har i flere år ligget relativt høyt sammenlignet med andre fylker, når det gjelder spesialundervisning.

Fylkesrevisjonen får opplyst at de store kuttene begynte fra 2001, og at det har skjedd etter ”ostehøvelprinsippet”. Man frykter at konsekvensene er størst for elevene i gråsonen, de med behov for relativt få timer, og at de som har store behov trekker ut ressurser på bekostning av andre elever med tilretteleggingsbehov.

Tidligere fikk den enkelte skole tildelt midler til spesialundervisning ut fra tilråding fra PP-tjenesten og divisjon utdanning. Foran dette skoleåret ble det arbeidet med å utvikle normtall for finansiering av spesialundervisning. Basert på erfaringstall ble det satt opp en ressurstildeling ut fra antall elever i de ulike gruppene som trenger spesialundervisning.

Skolene har fått beskjed om at de vil få korrigert sine budsjetter pr. 01.10, når opptaket er endelig og man kjenner det endelige behovet. Det skal ikke være slik at man sender elever fra seg fordi man ikke har budsjetttrammer til å gi dem et tilbud. Denne justeringen vil bli foretatt ved bruk av skjønn, da ressursen vil kunne fordeles/utnyttes ulikt avhengig av hvordan man kan sette sammen grupper, og få elever til å fungere sammen.

5.2 Eksempler fra skolene

Skole 1:

Skolen var, i likhet med de andre skolene i fylket, gjennom en omfattende reduksjon i timetallet til spesialundervisning fra og med skoleåret 2002/2003. Også i år har det vært litt reduksjon, men i relativt ubetydelig grad sammenlignet med i fjor.

Fjorårets reduksjon medførte at skolen måtte gå gjennom hele fagtilbudet sitt. Resultatet ble oppfylling av grupper, kutt i fag og større grad av bruk av elevassistenter i STO-klassen og mindre grad av delt gruppe i STO-klassen. Dessuten økte elevtallet i STO-klassen.

Arbeidsmengde og utfordringer for lærerne er blitt større med flere elever i gruppene. Dessuten krever mange av dagens elever, ikke bare A- og B-søkere, tett oppfølging, noe som er en krevende oppgave for å få til et godt læringsmiljø.

Til tross for dette har skolen svært lite sykefravær.

Skolen synes det er vanskelig å si hvor alvorlige konsekvenser innsparingen har hatt. Foreldrene, og særlig foreldre til elever med rett til spesialundervisning, er veldig på vakt overfor budsjettkutt. Foreldre har forventninger til at elevene skal få "full pakke" i forhold til tilråding. Skolen er bevisst på at elevene ikke nødvendigvis trenger alt som står i en tilråding. For skolen er det viktig at opplæringen organiseres slik at elevene i størst mulig grad skal klare seg selv.

Skole 2:

Noe av problemet er at det er lite rom for endringer når skolen har knappe ressurser. Det blir vanskelig å skape et tilbud for en periode, og gjøre fortløpende tilpasninger. Dette er mest bekymringsfullt i forhold til elever med sosioemosjonelle vansker, elever med sammensatte problemer og andre elever i "gråsonen". Elever med krav til spesialundervisning iht. loven vil bli ivaretatt, fordi rettighetene deres og behovet er så klart. Det er også enkelt å gi bistand i form av tekniske hjelpemidler. Det er den menneskelige kontakten som blir vanskeligere å gi.

Skole 3:

De økonomiske nedskjæringene har blitt opplevd dramatiske de siste årene. Tradisjonelt har ressursituasjonen vært bra i Sør-Trøndelag, men nå har den nådd et minimum. Den mest dramatiske nedskjæringen skjedde da det ble kuttet om lag 25%. Ut i fra årets inntak er antallet A-søkere redusert, men andelen elever med til dels store (udokumenterte) behov er økende. Resultatet er at lærerne tvinges til å ta IOP-elever uten at det følger ekstra ressurser med. Differensiering av opplæringen er ikke nødvendigvis besparende, men ressursene kommer flere elever til gode. Skolen har ikke elever med store adferdsvansker, som kunne ha veltet hele opplegg med differensiert opplæring.

Skole 4:

Potten til spesialundervisning er nesten halvert i løpet av de to siste årene. Det setter større krav til kreativitet i skolen, og gir mindre muligheter for fleksibilitet/ individuell opplæring. Det blir større grad av kollektive løsninger. Nedskjæringene medfører at de ikke har råd til å ansette nye elevassistenter når noen eventuelt slutter. Nå må skolen organisere spesialundervisningen ut fra den elevmassen de har hvert år. Rektor er bekymret for utviklingen.

Risikoen for at elever ikke får sin rett til opplæring økes med strammere økonomiske rammer.

Skolen ser at den må bruke mindre ressurser på STO-klassen. Denne klassen vil bli løst opp. Skolen ser imidlertid at det kan være mer ensomt å være en blant 15 enn to blant 10. Noen av disse elevene må alltid ha en assistent sammen med seg.

A-søkerne vil fortsatt bli godt ivaretatt fordi deres rettigheter er så klare.

De økonomiske nedskjæringene har medført at skolen har liten mulighet til å gi hjelp til elever som man i løpet av skoleåret oppdager har behov for tilrettelegging. Dette gjelder B-søkerne og elever uten

utredning. PP-tjenestens kontaktperson mener at det er behov for en ekstra ressurs for å ivareta disse elevene.

Arbeidslivstrening gir en veldig god forberedelse til voksenverdenen, men arbeidslivet krever kompensasjon for å ta inn elever i vernet arbeid. Dette er en stor konsekvens av de økonomiske nedskjæringene.

Skolen har registrert en "utmattethet" blant lærerne tidligere i skoleåret enn tidligere. Lærerne er slitne. Det er en utfordring med voksne lærere som må omstille seg. Skolen har måttet gå bort fra tolærersystemet, og tar heller inn andre, billigere yrkesgrupper.

Økt teoretisering i den videregående skolen er en utfordring i forhold til elever som har dysleksi eller dyskalkuli. Rektor har myndighet til å bl.a. å gjennomføre praktisk/ muntlig eksamen, men det koster. Slike muligheter reduseres med strammere økonomiske rammer.

Ellers uttrykkes det undring over at de videregående skolene må ta 80% av budsjettkuttet når det er de som i hovedsak yter rettighetsoppgaver overfor innbyggerne. Det stilles spørsmål ved om det ikke er mulig å hente inn mer i besparelser i de enhetene som ikke har lovpålagte oppgaver.

Det ble ellers påpekt at skolen har en pott og at det er store utfordringer å finne løsninger innenfor rammene. Disse løses ulikt fra år til år. Den ordinære opplæringen og spesialundervisningen må sees sammen. Oppgavene må løses med de lærerressursene som finnes.

Skole 5:

Skolens budsjett har, i likhet med de andre skolene, blitt redusert prosentvis de siste årene. I praksis har dette ført til en vesentlig økning i elevtallet uten at ressursene har blitt tilsvarende økt. Mest merkbart var det da de måtte kutte, først ca 10%, og deretter 24% i innen til spesialundervisning.

Ressurssituasjonen begynner nå gå utover tilbudet til de med multifunksjonshemming. For denne gruppen er ressursbehovet uforutsigbart. Det tar gjerne et halvt år å bygge opp kompetanse rundt en enkeltelev, og det er først da en ser hvilket ressursbehov en vil ha. Det er dessuten mindre lærertetthet rundt disse elevene nå enn tidligere. Det har vært diskusjoner mellom skoleledelsen og fagkoordinator for gruppen med multifunksjonshemminger om svømmeundervisningen skal tas bort. Disse timene krever mye personalressurser i tillegg til at skolen selv må betale transportkostnadene. Gruppen har ennå fått beholde svømmingen.

Overgangen til normtall har ikke ført til nedskjæringer ved skolen. Systemet er mer rettferdig og forutsigbart. Når skolen opplever ressurssituasjonen som vanskelig, er det ikke normtallsystemet i seg selv som grunnen, men de ressursene som blir lagt til grunn for normtallene.

Skolen har elevgrupper som det er kostbart å inkludere. Noen har store adferdsproblem, og er en risiko i forhold til sikkerhet, både for lærerne og for de andre elevene. Selv om en må regne med litt utagering når en jobber med disse gruppene, er man i grenseland av det akseptable.

Skolen har en god del overtallige. Disse er meldt inn i forbindelse med at stillinger lyses ut ved Byåsen vgs i nærmeste framtid.

Skolen framhever B-søkere/gråsoneelever som risikogrupper i forhold til nedskjæringer. A-søkerne har klare, definerte rettigheter som det følger definerte ressurser med. De elevene som trenger litt tilrettelegging, er mest utsatt.

Nedskjæringene innebærer også en helserisiko for personalet. Skolen har høyt sykefravær i gruppen som jobber med multifunksjonshemmede, men lavt ellers.

Skole 6:

De økonomiske nedskjæringene har medført at skolen har måttet gjøre noen grep:

- Flere lærere fungerer som faglige veiledere (stillingssressurs 10-30%), og skal fungere som forlengede armer for rektor og spes.ped.rådgiver.
- De har prøvd å opprettholde 12 elever i yrkesfagklassene, også i allmenne fagene. Elever i yrkesfagklasser er gjerne teorisvake, og skolen legger derfor vekt på å opprettholde denne organiseringen og unngå sammenslåing.

Normtallene medførte en relativt liten nedgang i budsjettmidler for skolen. Skolen opplever det som positivt med likhet, men ser også at det kan ha uheldige konsekvenser å kategorisere elever slik det kreves for å utløse midler. Inndelingen i elever med multifunksjonshemminger og forsterket behov blir for lite differensiert.

Reduksjonen i midler har medført at skolen har færre muligheter til å hjelpe elever i ”gråsonen” og elever med lett psykisk utviklingshemming. Normtallene gir de fleste A-søkerne 5 t pr. uke. Det gis lite til differensiering for øvrig, noe som oppleves på kanten av det forsvarlige.

Kvaliteten i spesialundervisning er veldig avhengig av den enkelte lærer. Den videregående skolen har generelt en stor utfordring i å kvalitetssikre lærernes arbeid i forhold til differensiering.

For elever med IOP er det tre mulige virkemidler. Det er innhold, omfang og tid i opplæringen. Tid har vært vesentlig fordi det har hjulpet mange elever til å bli litt mer modne å bruke litt lengre tid på fagene. Skolen har fått signaler om at denne praksisen skal strammes inn. Yrkesopplæringsnemnda har vært ”raus” til å akseptere fagbrev selv om det har manglet karakter i et allmenne fag.

Skole 7:

Ved overgangen til normtall mistet skolen et betydelig antall timer. Skolen mista flere lærerstillinger i tillegg til andre innsparinger de har måtte gjøre. Skolen har også mista mange miljøterapeutstillinger. Elever med multifunksjonshemming får ressurser, mens de øvrige gruppene avspises med lite. Dette gjelder konkret noen av STO-elevene ved skolen. Skolen har ikke klasseressurs til gruppen gjennom normtallene. Konsekvensen blir at de andre elevene må klare seg med færre timer.

En annen ulempe ved de nye normtallene er at innmelding av A-elevne skjer om våren, mens ressursene blir tildelt om høsten. Planlegging av undervisningstilbud krever en grad av forutsigbarhet som normtallene ikke gir. Gjennom normtallssystemet følger ressursene det enkelte individ. Det kan være lett for pårørende å tro at ressursene skal følge individet i klassen, men det beste er å bruke dem fleksibelt.

Skolen har mange fremmedspråklige elever som har behov for støtte til morsmålsundervisning. De må søke Fylkesmannen om midler til dette gjennom opplæringsavdelingen i fylket.

Den faglige støtten til elever med et lite behov balanserer på kanten av det faglige forsvarlige.

For noen elever er det ønskelig med mindre grupper, fordi de bl.a. har konsentrasjonsvansker i større grupper. Dette er vanskelig å gjennomføre.

Tidligere opplevde skolen at det gjennom dialog med divisjon utdanning var mulig å få flere midler, men den muligheten foreligger ikke lengre.

Skolen har det siste året slått sammen klasser i felles allmenne fag på videregående kurs yrkesfag. Gruppene i felles allmenne fag har nå økt fra 12 til 25 elever. Neste år må dette også i stor grad skje på grunnkurs yrkesfag.

Skolen hadde tidligere storbruksfordeler, med rom for fleksibilitet. Dette handlingsrommet er i stor grad borte. Skolen har hatt flere saker hvor de har hatt møter med de foresatte fordi de ikke har vært fornøyde med undervisningstilbudet for sine barn. Dette gjelder elever med sakkyndige utredninger med en klar lovmessig rett til spesialundervisning. Skolen har forklart at de ikke har midler til mer bistand, og dette er blitt akseptert av foreldrene. Noe av årsaken til at foreldre ikke klager er at de er fornøyde med skolens arbeid, og at de synes det er leit å klage.

Skolen gir ofte råd om å strekke på undervisningen over flere år (f.eks GK på to år), noe som ofte har positive konsekvenser. Det er totalt sett en mer kostbar løsning, fordi elevene tar en skoleplass i to år.

Men tross alt; elevene trives og de ansatte ved skolen har en god dialog. De ser ofte elever med sakkyndig uttalelse fra grunnskolen blomstre opp når de tar fatt på et yrkesfaglig løp i den videregående skolen.

5.3 Oppsummering

Generelt gir skolene uttrykk for at det er vanskelig skille mellom endringer i økonomiske rammer og endringer i pedagogiske utfordringer når det gjelder utfordringene de står overfor.

På ulike måter har skolene måttet forholde seg til de økonomiske tilpasningene som har skjedd i innen opplæringsområdet i fylkeskommunen, også innen spesialundervisning. Alle skolene har foretatt tilpasninger i form av omstrukturering av grupper og bruk av andre ressurser enn lærerressurser, men ingen har gitt uttrykk for at det hittil har fått konkrete konsekvenser som lovbrudd eller dramatisk svekking av opplæringstilbudet.

Overgangen til normtall oppfattes jevnt over som positivt blant de skolene som fylkesrevisjonen har besøkt. Det gis imidlertid uttrykk for at faren med å med å kategorisere ressursene slik normtallene gjør gir en skjev fordeling mellom kategorien som omfatter elever med multifunksjonshemming og elever med andre, men omfattende behov.

Det er en gjennomgående oppfatning både blant skolenes folk og PP-tjenestens folk at tilbudet til elever som har kommet inn gjennom B-søknader (trenger en viss grad av tilrettelegging), og andre elever i ”gråsonen” er utsatte i den økonomiske situasjonen som fylkeskommunen er i nå. Gruppen som særlig trekkes fram er elever med sosioemosjonelle vansker. Skolene trenger et fleksibelt handlingsrom for å i møtekomme disse elevenes behov. Skolene har et press på seg til å slå sammen klasser, og særlig YF-klasser når det undervises i allmennfag (fra 12-til 28 elever). Dette kan gjøre det vanskelig å i møtekomme de svakeste elevenes behov. Skolene er bekymret for denne gruppen dersom det blir slik kvalitetsutvalget foreslår, at kun få elever med sammensatte behov skal få spesialundervisning. Det vil bli vanskelig å komme utenom elever med rettigheter når ressursene skal fordeles, og skolene frykter at denne gruppen vil trekke ressurser på bekostning av andre elever som har et behov.

Fylkesrevisjonen har likevel sett at flere av de skolene vi har besøkt har lyktes med å differensiere undervisningen og etablere store og små grupper, uten øking i ressursene.

6 Konklusjon

Denne undersøkelsen er gjennomført i den hensikt å vurdere risiko og konsekvenser ved endra rammebetingelser for spesialundervisning, tilrettelagt opplæring og tilpasset opplæring for elever med spesielle behov.

Eksterne mål er mer inkluderende skole, samarbeid mellom skole og PP-tjeneste, at lavere andel av elevmassen skal ha spesialundervisning, mens flere skal få tilpasset opplæring gjennom den ordinære undervisningen.

Internt i fylkeskommunen har det vært økonomiske kutt som også har omfattet den videregående opplæringen. I tillegg til generelle kutt innenfor opplæringsområdet har det skjedd en reduksjon i budsjettet til spesialundervisning/ tilrettelagt opplæring spesielt.

Undersøkelsen omfatter syv skoler og mange av momentene som har kommet fram kan være spesielle for disse skolene. Det kan dessuten være momenter innen spesialundervisning og tilrettelagt undervisning, som ikke er avdekket i denne undersøkelsen, men som er utfordringer for skoler, som ikke har vært med i denne undersøkelsen.

Fem av syv skoler i denne undersøkelsen organiserer store deler av spesialundervisningen i egne klasser/grupper (STO-klasser), mens de to øvrige organiserer all spesialundervisningen ut fra de ordinære klassene/gruppene. Det er også elever, med svært sammensatte behov, som etter sakkyndig vurdering, får opplæring helt utenfor skolemiljøet, enten alene eller i små grupper. Det har vært, og vil bli en enda klarere målsetting at den videregående opplæringen skal være inkluderende, og at flest mulig av elevene som er under videregående opplæring skal få denne opplæringen innenfor ordinære rammer, men med særskilt tilpassing. Fylkesrevisjonen ser at det kan være interessant å gjennomføre et større forvaltningsrevisjonsprosjekt med fokus på status, erfaringer og holdninger vedrørende inkluderende opplæring i de videregående skolene.

PP-tjenesten spiller en viktig rolle når det gjelder spesialundervisning og tilrettelagt undervisning. I forhold til de skolene som er med i denne undersøkelsen er det nokså bred enighet om at PP-tjenesten har en viktig funksjon, og oppfyller denne funksjonen, når det gjelder individuell saksutredning og tilråding. Tilgangen på PP-tjenestens psykologressurser oppfattes også som nyttig ved de fleste skolene.

Det er delte erfaringer med PP-tjenesten som systemveileder. Noen skoler gir uttrykk for at de ikke har noe nytte av PP-tjenesten i den sammenhengen, mens PP-tjenesten og skolene i andre sammenhenger har funnet løsninger som begge parter er tilfredse med. Der det systemretta arbeidet etter begge parters vurdering fungerer bra, deltar PP-tjenesten i ulike team som har betydning for fag og skolemiljø. Fra PP-tjenestens side legges det vekt på å ikke jobbe tettere mot skolene enn det skolene selv ønsker. Fylkesrevisjonen ser også flere interessante innfallsvinkler for oppfølging i forhold til dette temaområdet. En innfallsvinkel kan være å se nærmere på PP-tjenestens samarbeid med skolene, spesielt det systemretta samarbeidet, for å se hva samarbeidet inneholder der samarbeidet fungerer godt. En annen innfallsvinkel kan være en elevundersøkelse (eventuelt foreldre), med fokus på erfaringer med PP-tjenesten.

Innenfor spesialundervisning har det vært betydelige nedskjæringer de siste 2-3 årene. Sammenlignet med andre fylker har STFK hatt relativt høye kostnader innen dette området, noe som kan ha sammenheng med at STFK har hatt forholdsvis høye totale opplæringskostnader. Dette har sammenheng med fylkets skolepolicy (desentralisert skolestruktr m.m). Fra 2001 til 2002 (KOSTRA 2002) hadde STFK lavere kostnadsvekst enn de fleste andre sammenlignbare fylkene i landet. Dette har sannsynligvis sammenheng med de budsjettmessige kuttene som har funnet sted, først 9% (2001-2002), og deretter 24% (2002-2003) kutt i budsjettet.

For skolene som har vært med i denne undersøkelsen har nedskjæringene medført organisatoriske grep, i forhold til oppfylling og sammenslåing av grupper og redusert bruk av lærerressurser, og mer bruk av mindre kostnadskrevende ressurser (assistenter m.v.).

Overgangen til normtall oppleves jevnt over som positiv, i den forstand at dette oppfattes som et mer rettferdig system. Enkelte gir imidlertid uttrykk for en forverret situasjon som følge av normtallene, ved at antall timer har blitt redusert.

Skolene opplever den framtidige økonomiske situasjonen som utrygg. Dette, kombinert med at færre elever etter alt å dømme i framtiden kommer inn under spesialundervisning, gjør at skolene frykter at en stor gruppe med et visst behov for tilrettelegging, vil bli skadelidende. Det ser ut som at tilbudet til elever som har kommet inn gjennom B-søknader (trenger en viss grad av tilrettelegging), og andre elever i "gråsonen" kan være mest utsatt i den økonomiske situasjonen som fylkeskommunen er i nå.

Fylkesrevisjonen vil ha fokus på om nedskjæringene i fylkeskommunen rammer spesielle grupper av brukere, og elevgruppene som er nevnt ovenfor vil være i fokus her.